

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союзу визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 рублі), квартальна 3 К. (1·20 рублі). :: Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редатге Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Омелян Бачинський.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

II. рік.

Відень, 21 падолиста 1915.

Ч. 49—50.

Гроза від Сходу.

Великості грози від Сходу досі не усвідомила собі Европа в сій мірі, в якій повинна. Улекшує їй се усвідомленне теперішньої війни в порівнянні з російсько-японською війною зперед десяти літ. Знаючи слабу силу Росії з 1905 р., її пізнійший десятилітній розвій і теперішній опір, не зважаючи на такі численні й тяжкі удари, завдані їй геніальними полководцями Гінденбургом і Макензеном і їх шефами Людендорфом і Гетцендорфом, можна досить докладно уявити собі сю небезпеку, яка грозить Европі від Сходу за десять, двадцять і більше літ.

Кому не вистарчає перебути якое нинішній день, хто думає й про завтра, хто звик сам будучність будувати, а не піддавати ся тому, що доля принесе, той повинен застановити ся та застановляєть ся над тим, чи оплатять успіхи сеї війни всі втрати в людях і знищенню духової та матеріальної культури, чи на довго забезпечуть вони мирні умови для культурного розвою Европи, чи може тільки нагромаджують ще більше запального матеріялу для нової різни не тільки держав, але й рас і націй. І яка ні страшна теперішня війна, вона була-б забавкою в порівнянні з будучою, піддержаною національними ворожнечами, котрі роздувано цілим рядом століть.

Деякі познаки в останніх часах велять думати, що в Німеччині велика частина суспільности розуміє величезність небезпеки для себе від Сходу. Як з початку війни, так тепер щораз частійше поважні голоси звертають увагу німецького правительства, щоб не відкладано усунення грози від Сходу на пізнійший час, коли може бути запіздно, ані щоб не дурили себе Німці, що Росія поправить ся та заживе в як найкращих відносинах з державами й народами, з якими тепер воює.

Одним з найповажніших представників згаданого напрямку німецької публіцистики й публичної думки та разом одним з найкращих знавців Росії в Німеччині є відомий публіцист др. Павло Рорбах, що сій темі присвятив і свою найновішу книжку „Росія й ми“ (Rußland und wir). Автор твердить, що останньою та рішучою передумовою, щоб могутність Росії перестала бути щораз більшою небезпекою для Німеччини й европейської культури, є відірванне України від російської держави. Другою передумовою, думає автор, є відбудова Польщі, а третьою, щоб

Росія стратила свою теперішню північно-західню область над Балтійським морем: Фінляндію, три надбалтійські губернії й Литву.

Теперішня російська могутність виросла територіяльно на потрійній основі: на первісній чисто-московській області й її продовженню до Азії, на українських землях на полудне й полудневий захід від Московщини та накінець на здобутих окраїнах: Фінляндії, Ліфляндії, Польщі, Бессарабії, Кавказі й Туркестані. Історичні початки російської держави мають свій осідок у річній області Дніпра. Стара українська держава або велике київське князівство, поділене на численні князівства, простягало ся від Карпат до Дону. Знищила його монгольська інвазія в першій половині XIII століття. В часах між 10 до 13 віку українські князівства сколонізували області горішньої Волги й її допливів, заселені первісно фінськими племенами. Політичний пункт тяжкості переніс ся до сколонізованої області на північний схід. На сколонізованій землі з її мішаною славянсько-фінською людністю й повстало московське велике князівство та пізнійше царство, а староукраїнські землі: область Дніпра, Київщина, Поділля, Волинь і Галич або Галичина — дістали ся під польсько-литовську державу. Сі землі обіймають саме Україну.

Властивий і рішучий зворот в історії розвою російської політичної могутности наступив у другій половині XVII в., коли лівобережна Україна персональною унією злучила ся з Московщиною. Решту українських земель, які має сьогодні Росія, приніс їй поділ Польщі. Одначе обі часті нинішньої російської держави розвивали ся протягом усіх століть відмінним шляхом так, що Москалі й Українці сильно різнять ся між собою кровю, мовою й характером. „Се й сьогодні має вагу й засадниче значінне для всякого погляду на будучність Росії. Український рух відомий; він хоче наново здбути політичну самостійність для цілого староукраїнського простору. Говорять про нього, що має тільки офіцерів, але ніяких вояків. Але се тільки в половині правда, а половинні правди можуть стати небезпечнішими, ніж цілковиті помилки. По перше, в останніх десятих літах став свідомо-політичний український сепаратизм у Росії сильнішим, ніж дуже багато думає; а по друге, се зовсім не головне питанне, чи 30 до 35 мільонів Українців

усі вже перейняли ся бажанням „зірвати з Московщиною“, але головне питання те, чи як що відділить ся одного дня Україну від Московщини, можна сподівати ся, що з неї вийдуть самостійні сильні рухи, щоб наново злучитись з Московщиною. Всі побоювання що до того не мають основи. Навпаки, як не зараз, то чей по короткім часі зацвів би самостійний, сильний, незалежний рух українського народу й держави, котрий під національним, економічним і політичним оглядом однаково щораз більше віддаляв ся-б від Московщини“.

Передовсім не можна забувати, що на Україні є найбільша часть російських засобів заліза та вугля, що й кавказька область з своїми нафтовими й мінеральними скарбами представляє географічно приналежність не Московщини, тільки України — просторі управні площі північного Кавказу заселяють переважно Українці — й що Україна головна доставниця російської рільничої продукції. Україна має найурожайніший чорнозем, вона видає найбільшу скількість російської пшениці, майже цілу продукцію цукру й увесь тютюн. Під сим і під кождим иншим поглядом має Україна потрібні основи для істновання як самостійне державне тіло.

Через злучення Московщини й України одержала Росія силу ненаситного здобування. Через те дісталась вона далеко на північ, до Чорного моря, підбила Кавказ, прилучила Туркестан, зайшла на туранську височину, до воріт Індії і стала сильною ногою в східній Азії. Що більше, чигає вона на дальші добичі. Тому, що в австрійській Галичині повстав сам з себе український рух, якого побоюється Росія, задумала відірвати Галичину від Австрії. Тому, що для своєї величезної збіжевої продукції та своєї щораз більшої торгівлі з заграницею господарськими продуктами, котрі головно походять з багатой України, хоче опанувати дороги й доступи до моря, домагається вона Дарданелів. Щоб їх певно дістати й удержати, хоче стати панею цілого балканського півострова й Малої Азії. А що навіть тоді недоставало-б їй вільного виходу до зовсім відкритого океану, тому зміряє вона до Фінляндії здобути ще північну Скандинавію.

Скорість зросту населення в величезній російській державі така велика, що ледви чи є що подібне де на світі. Від 1870 до 1915 р. число населення Росії більше ніж подвоїло ся. В 1870 р. мала вона коло 80 мільонів населення, по переписи з 1896 р. становило воно 125 мільонів, а нині становить воно 170 мільонів. Се такий зріст, що може тільки занепокоїти інші європейські держави.

Ахілевою пятою російської держави займається також передовиця „Україна“ (Südrussland) автора Ст. в 262 ч. „General-Anzeiger für die Oberämter Reutlingen, Tübingen, Rottenburg, Herrenberg, Nürtingen, Urach und Münsingen“. Автор зазначає, що „про найбільший з зєднаних народів в російській державі, котрий не почуває себе московським, котрий уважає себе поневоленим і хоче визволити ся з російського ярма, — про Українців, не знаєть ся загально нічого“. „Й тому високої поучаючої вартости є те, що вміє сказати „Союз визволення України про свій край і нарід“. Подавши найзагальніші вістки про нашу територію,

число населення, багатства України, переходить автор зворотні пункти нашої історії та підкреслює, що тільки ненависть до Польщі привела Україну до злуки з Московщиною. Задержавши ся довше над українськими визвольними змаганнями, що червоною ниткою тягнуть ся протягом цілої нашої історії від часу поневолення нашої нації по нинішній день, автор залюбки можливо повно рад би змаловати український рух у найновіших часах, перед 1905 р. і пізнійше. Навіть таку дрібницю підмічує автор, як те, що заповіджене відкриття українського університету у Львові привітали російські Українці численними поздоровними листами

Навівши цитату проф Геча про більшу небезпеку для націоналістичної Росії автономічних змагань Українців, ніж напр. Поляків і Литовців, і подавши теперішній партійний склад на Україні, автор займається ширше „Союзом визволення України“. „Він має ціль приготувати організацію України як самостійної національної держави; в разі, як союзні війська здобули-б українські області, хоче він перенести свою діяльність на здобуті землі й перевести там тимчасову управу при помочи національних товариств.“ Змалювавши до теперішню діяльність „Союза“ та підчеркнувши його натиск на те, щоб німецький нарід зрозумів і підпер українську справу відповідно до її значіння, автор указує, як Українці вже нераз удавали ся по поміч до Німеччини, та наводить кінець поклику „Союза“ до німецького народу. „Останні тижні — кінчить автор — звернули наш погляд на полудневий схід і, що він приніє нам досі, було втішне та, здається, й на далі укладається ся відрадно! Бачимо, що там на долі над Чорним морем хочуть далі стати відкрито могутні держави до бою, який нам має принести користь. Ми ввійшли в зносини з „Союзом визволення України“, щоб у кождім часі стежити за змаганнями, які звідти вливають ся в нашу велику боротьбу народів. Сподіваємо ся, що незабаром мотимемо подати дальше щось відрадне.“

Та щоб се стало ся, мусіла-б, правда, мала, але все таки меншість німецької публичної опінії перетворити ся в більшість. В кождім разі сильні голоси перестороги перед недоцінюванням майбутньої грози з російського боку читається ся тепер по німецьких часописях і журналах напр. знаменна передовиця в падолистовій книжці поважного місячника „Deutsche Revue“ (Німецький огляд). В сій книжці в статі п. з. „Розвал Росії“ (Niederbruch Rußlands) присвячує барон фон ля Валетт Ст. Жорж також і то головно увагу українському питанню. А свої помічання про се питання кінчить автор ось як: „Великоукраїнська думка пре до відірвання українських провінцій. Велика українська держава має зродити ся на берегах Чорного моря, з пшихлами Дніпра та Дону, з головними торговельними осередками Одесою й Феодосією, з багатими вугляними кітловинами над Азовським морем, з умаєними виноградниками берегами Криму, з історичним Севастополем, здобутте котрого саме вже означало колись рішення цілої війни. Дійсно, марево, яке кидає далеко й широко свої тіни й яке навіть могутній Росії могло-б нагнати страху“.

М. Дзв—н.

З зайнятих українських земель.

Із Люблинщини.

(За польськими часописами).

„Dziennik Narodowy“ (ч. 181) подає деякі цікаві дати про українські окуповані краї.

Сумні відомости доходять до Люблина з провінції. Красноставський і грубешівський повіт страшно вилюднені. Тому нема кому зібрати з поля бараболь і буряків, якими засаджено тут великі простори. Застановлено також роботу в цукроварнях і горальнях, де Москалі ушкодили фабрики, щоб вони не були здатні до ужитку.

У денекотрих околицях Поліся й Волині стрічаєть ся поле, спалене на пні. Дороги й мости в тих сторонах страшно знищені. Адміністрація ще не всюди настановлена.

Що до шкільництва, то шкіль в українських околицях, по селах і містечках, ще не заведено наслідком недостачі вчителів. Одначе польські школи зачинають уходити в життє. „Polski Związek Nauczycielski“ відкриває в найблизших днях учительську семінарію з курсом, що триватиме до 1 жовтня 1916 р. з шеститижневою вакаційною перервою. 4 жовтня відкрито святочно курси для жінок. Роблять ся також приготування коло відкриття торговельних курсів, що, подібно як і вище згадані, мали б осідок у Люблині. Інспектором шкіль Люблинщини іменованій д. Лопушанський, інспектор міських шкіль у Кракові.

Шкільна губерніяльна рада сповняє свої чинности вже від початку жовтня. Покликано до неї місцевих польських діячів на полі шкільництва, а проводить радї д. Плевінський. Шкільна рада ввела вже в життє школи в Люблині та ряд шкіль на провінції по громадах: громадські школи закладає рада на підставі ухвал громадських зборів, визначаючи на те окремі податки від морґа. Шкільна рада піддержує та творить початкові школи на взір давніх захоронок, вищукує вчителів і зносить ся з властями. Для лекціоного переведення справи організують ся тепер повітові шкільні ради. Очевидно, всі ті заходи відносять ся до польського шкільництва, про українські школи не чувати нічого („Gazeta Polska“, ч. 130).

Донедавна Люблинщина була відтята від світа, бо не мала поштового й телеґрафічного получення. Одначе ся недостача вже усунена: 25 жовтня відкрито в Люблині етапний поштовий і телеґрафічний уряд. 1 падолиста відкрито також уряди в Білґорая й Янові („Gaz. Polska“ з 3/XI, ч. 131). Зачинають уже приходити й позамісцеві часописі. Досі виходили в Люблині дві польські часописі: „Głos Lubelski“ з москвофільською орієнтацією та самостійницька „Ziemia Lubelska“. Від жовтня зачав виходити двотижневник для селян „Polska Ludowa“, видавана д-ром Павлом Янковским. З першого числа довідуємо ся, що господарку в „ріднім краю“ повинні перейняти свої люди й ніхто чужий. „Ніхто инший й ніколи. Ніякий розумний господар не жде на те, щоб йому хто влазив у його господарку. Належить брати сильними руками правління по громадах, не оглядати ся на нікого й самим рішати про себе.“ („G. P.“ з 4/IX, ч. 132). „Polska Ludowa“ виходить заходом пресової секції „Wydziatu Narodowego“, який видає для інтелігенції власний орган „Sprawa Polska“ та при помочи 17 провінціяльних комітетів веде польську акцію „відросійщення Холмщини“.

Як се „відросійщення“ відбуваєть ся, знаємо з 4-го числа нової польської часописі „Ziemia Kielecka“ (з 13 падолиста). Українська людність покинула Холмщину, полишаючи ціле своє майно, а „польські мужики перенесли ся в багатьох місцевостях до українських неспалених сіл і господарують на покинутих господарствах. Зібрали з піль тогорічній жнива й обіяли, як могли, поля. Тим робом Холмщина страгала зовсім український характер, котрий надано їй штучно, та відзискала прикмети корінно-польського краю“ (стор. 7). „Ziemia Rzeczypospolitej oczyszcza się“ — пише леґіонер Зигмунт Ост в „Gazet-i Wieczorn-ij“ з 5-го

пад. 1915 (ч. 2549), а українська товпа „втікає тепер поза Стир і Случ“.

Через Ковель до Холму.

Один Поляк описує ось як свої вражіння по дорозі по волинській і холмській землі: Перший раз маю виїхати за австрійську границу в напрямі піль, де щойно перед тижнями рили землю ґранати та довгі ряди вояків двох могутніх держав сипали на себе сталевим горохом. Низина до Ковеля викликає тепер якесь пригноблююче сумне вражінне. Околиця докруги без виразу, немов змучена, нечула, опустіла, десь-не-десь стоять пустокою розкинені дома. Двері вирвані або відчинені, вікна чорні від шиб, а середина без людей дує холодом, — зате дрібними плямами світять тут і там гроби вояків. Там скривлений білий православний хрестик, пошарпане дощем чак пруського вояка, котре безнадійно звисає. — А кертичних вояцьких ровів без числа. Одні добре приготовані, старанно вибудовані, инші, очевидно, дріжачою рукою копані, з поспіхом; земля викинена в неладі, нервово, з запеклістю. Останні з них по найбільше в лісах. — Одного ліска, ґрупи дерев не проминув Москаль, аби не вкопати ся в останній хвилі й не відгризати ся військам, що викидали його. В урядових звідомленнях читало ся так гладко про боротьби австрійських військ на Волині, одначе титанічну боеву працю тих військ розумієть ся щойно дещо, коли бачить ся смертоносні рови та дротяні сітки, розпіняті тут по полях і лісах. Видно, що Москалі зубами держали ся тут землі й . . . уступали. Найбільше стерегли залізничної лінії та в часі відвороту найбільше шарпали її. Ні на самім тері, ні побіч нього не знати навіть сліду сеї діяльності знищення. Залізничний поїзд посуваєть ся так свободно та певно, як у глибині держави. Тягарові поїзди минають ся з докладністю зовсім правильного руху.

Прїїжджаємо до Туриська. Тут довша перерва в подорожі, тому розглядаємо ся по містечку. Дома партерові, деревляні. Християнське населенне втікло, зостали ся тільки Жиди. Ціни живности не високі, а ціни мяса навіть дуже низькі. Великого, товстого барана можна купити за 4 корони. Четверть барана з гарним мясом коштує 1 кор. 20 сот. В частинній продажі кїльограм 30 сот. За гарного вола давали жидівські купці 300 корон., а по торзі були-б ще дещо знизили. Горілки, кави, чаю можна дістати, але вже по галицьких цінах. При закупні населенне дещо не довірює „заграничним“ купцям. Бульба гарна, не дорога. Й не дивно. Сотки десятин, засаджені бульбою, досі не діткнені людською рукою. Коли їдеть ся залізницею, бачить ся милями бараболянні поля, котрих досі ніхто не рушив мотикою. Власники виїхали, їх праця марніє в полі. Інєй сиплеть ся вже на землю, а на волинських полях видко незібране збіже, що гниє: пшеницю, жито, ячмінь. Зжате збіже на просторі тисячів десятин гниє в копах. Австрійські ополченці працюють масами, щоб зібрати плоди, одначе їх замало на такі великі простори, (бо без переседи) марніють тисячі десятин збіжа.

Марніє й вірний товариш людини — пес. Громади опущених, зголоднілих псів волочать ся по полях. Коли надїде похмурна ніч, тоді кільканадцять ступнів від стації підходять до освітлених вікон поїздів довгі, великі ланцюгові британи та виють. Але так виють, що мороз переходить по костях. Стоять довгим рядом на шкарпі під стацією та з відкритих пащек видають такий болісний зойк, що довго не можна забути їх виття. Вони також розуміють війну.

Ліси, пребагаті, просторі сіножати пусті. Можна днями та ночами блукати по них зі стрільбою, а не побачиш ні пташки, ні звірати. Ходячи в велічезних окружних лісах декілька днів, ми бачили тільки два фазани. Деколи перелетить дрібна пташина, зрештою гробова мовчанка. Хати лісничих пусті. Але зате в повітрі здіймають ся що

хвиля стада ворон і великих круків. Коли йдеть ся самітно через поле, ворони кружать над людиною низько, вперто, відзиваючи ся якимсь задеревілим краканнем, що скрипить, а подібне до рахкання старої ропухи. Одначе не важать ся кидати ся. Та падуло, навіть у великих масах, розхоплюють у декількох годинах.

Сподівали ся в минулих днях багатого жиру. Тут у Туриську Москалі укріпили ся дуже сильно. Російські стрілецькі рови оточують гарним півколом Туриськ. На диво гарно збудовані окопи. Рови висоти зросту муцини прикриті дахом з грубих кружляків й обложені грубо деревом. Дах має грубости коло метра. До ровів ведуть хідники так збудовані, що можуть також служити за стрілецькі рови. На 30 ступнів перед ровами тягнуть ся засіки з кільчастих дротів у трьох рядах. Становища такі, що можна в них видержати десятикратну перевагу. Й саме те дивне, що в Туриську немає гробів поляглих. Саме тому, що тут не було ніякої битви. Австрійські війська замість здобувати сильні становища Москалів зайшли їх з боку та приневолити противника уступити без бою.

Опускаємо сумний Туриськ і доїзджаємо до Ковля. Але до міста далеко від стації, не видно його. Довкруги тиша та безнадійний сум. Недалеко боева лінія, гук гармат повинен чути ся, тимчасом ніщо... Тільки протяжний свист льокомотиви перериває сю цвинтарну тишу.

Через багато дрібніших стаційок доїзджаємо до Холму. Доїзджаємо до ріки. Ребра дуже довгого мосту, страшно повикручовані, лежать у воді. Поволи переїзджаємо через довгий деревляний міст. Й ось на горизонті показуєть ся маса каменіць, над якими панує п'ять церков великими банями". Се столиця українського маслака, над винародовленнем котрого з таким завзяттям працювали та працюють наші два найбільші вороги.

Як Росія знищила українську землю.

Один офіцер-Українець, що перейшов сливе цілу Холмщину та значну частину зайнятої Волині, ось як малює в "Ділі" руїну, спричинену Росією на сих українських землях:

I. Холмщина.

Тяжка доля стрінула старинну українську Холмщину. Росіяне при своїм відвороті видали приказ рівняти все з землею й виселювати людність разом з рухомим майном у глибину Росії. Такого поведіння не придержували ся Росіяне ні в західній Галичині, де не палили ані не виселювали людности, ані в властивій Польщі, яка, правда, також місцями значно потерпіла, але сливе виключно наслідком безпосередніх воєнних ділань. І тепер, коли через польські воєнні землі перешуміла вже воєнна хуртовина й коли житте там починає йти звичайною ходюю та можна зробити перегляд шкід і втрат і порівняти їх з відносинами в Холмщині, Волині й Білій Русі, — то порівнянне вийде для нас просто страшне. З Поляків виселено примусово розмірно незначну тільки частину, zostали ся там, хоч місцями й понижені, по найбільшій частині й будинки, й Поляки на своїх землях могли відразу приступити до відбудови життя, тим більше що мали під рукою значне число своєї інтелігенції.

Інакше на землях на схід від Вепра й Буга, отже на землях, які заселяють Українці, а в північній частині Білорусини. Тут нищено безпоощадно все, що динамітом або вогнем можна знищити. З сіл не zostало ся по найбільшій частині нічого. Цілі повіти представляють нині видовище повного знищення, а численні могили вказують хиба, що ми в крайній смерті. Православну інтелігенцію, між якою можна було стрінути і свідомих Українців, виселено на схід. Безпоощадно обійшли ся з простим народом. Дикі козацькі сотні заїзджали в село, підпалювали відразу в декількох місцях, зганяли людність до купи й, коли ще село горіло, гнали її

в далеку, незвісну чужину. Таким робом вилюднили Холмщину, а так само й Волинь, з православної української людности; на місці zostали ся тільки денед дрібні гуртки, яким удало ся сховати ся перед козаками в лісах — й се переважно Поляки та Жиди. Сьогодні на руїнах Холмщини й Волині — се відносить ся тільки до сіл і містечок, бо в жидівсько-польських містах людність полишено — мало де гомонить українське слово, а Поляки з Варшави починають уже говорити про поселенне на українських землях польської людности...

Царство смерті починаєть ся на схід від Люблина. Оселя Піски в двох третилах спалена, Селище, Павлів й околиця зовсім спалені. Місто Холм сливе не нарушене. За Холмом на схід і північ починаєть ся вид, що проймає грозою. Вивернені дерева, звалені або спалені хати, по дорогах порозбирані вози й вириті гранатами великі та глибокі ями, — се краєвид, серед якого їдеть ся цілими днями. Повітре ще досі переповнене подихом гниючих кінських трупів, яких повно при дорогах і по полі й яких досі не було кому закопати. Людей немає. Як що місцями десь на боці села zostала ся хата, то вона без вікон і без мешканців, тільки здичілі коти бігають по згарищах. По полях счорнілі й похилені стебла, бо нікому було зібрати збіжа. Сумно чорніють невикопані бараболиця.

На дорозі від Ратиборович до Монатич найменшої позначки життя. Повітове місто Грубешів не знищене, хоч довкола одна пустиня. Теречин спалений зовсім, zostала ся тільки церква, людей немає. Аж у Тишівцях і в околиці трохи краще, бо Росіяне, втікаючи дуже хутко, не мали часу зробити такого знищення, як деінде, а до того не було там більших битв. Красностав, у більшій частині спалений торік, і досі не відбудував ся. Межи Красноставом і Пісками сліди великих торічних і сьогорічних битв. Всюди видно цілі ліси хрестів на могилах, стрілецькі окопи й дротяні перешкоди. Деінде стрічаєть ся по дорозі гуртки винуждїлих утікачів, які передістали ся крізь боеву лінію та вертають на руїни своїх господарств. Худі й чорні, обдерті та знесилені виглядають на якісь нічні марева, а не на — людей.

Як сказано, в Холмщині приказ виселення переведено дуже строго й тільки маленькій частині сільської людности — по найбільшій частині римо-католицькій—вдало ся zostати ся на місці або тепер вернути. Православну українську людність виселено, можна сказати, майже зовсім і хиба тут і там можна стрінути православного, який утік козакам з рук. Православні попи вивтікали що до одного. Польських ксьондзів козаки не торкались і на них опираєть ся тепер польська робота в Холмщині. Православні українські села опустошили зовсім, тільки в деяких можна стрінути яку десяту частину, яка вже по виселенню вернула й нині живе часто в ямах або в зроблених наборзі колибах з галузя, наче африканські дикуни. Жидів zostало ся доволі багато та сьогодня міста на Холмщині мають сливе наскрізь чисто жидівське знамя.

Супроти таких страшних відносин на Холмщині ледви чи вдасть ся тепер перевести якусь просвітну чи господарську організацію. В кождім разі сю роботу можуть зробити тільки галицькі Українці, бо місцевих людей до сього немає.

II. Волинь.

Ще більше, ніж Холмщину, знищили Росіяне при своїм відвороті сю частину Волині, яку тепер займають союзні війська. Й тут усюди руїни та згарища, й тут немає майже зовсім нашої людности, бо її силою прогнано на схід. Мені довело ся обїхати майже цілий дубенський повіт і деякі громади сумежних повітів і се, що я тут бачив на власні очі, викликає в мені сум і розпуку.

Ціла західня частина дубенського повіту, від Тартакова в Сокальщині аж по Берестечко, зрівняна з землею; з великих сіл не zostало ся нераз ніодної хати, а тільки купка згарищ і випалена земля вказують, що тут були недавно

людські оселі. Тільки денеде zostались деє у лісі заховані домівки побережників і лісничих. Людности zostало ся ще менше, ніж у Холмщині, тільки незначна часть первісного числа. Української інтелігенції немає, як і немає православних попів і російських чиновників. Денеде заховало ся трохи польської інтелігенції чи півінтелігенції з кругів двірських офіціалістів та по містечках трохи Жидів і тому тимчасові управи в громадах на зайнятій части Волині є в польсько-жидівських руках. І тут немає на кім оперти нашої організаційної роботи й її знову мусіли би зробити австрійські Українці.

Східня частина дубенського повіту, від Берестечка по боеву лінію, потерпіла менше та в сій части вже можна стрінати села, хоч місцями рівнож дуже понижені. Загалом чим ближше боевої лінії, тим розмірно менше знищення, бо Росіяне уступали тут скоро й не мали часу перевести повного руйнування. Але й тут zostало ся людности дуже мало та в деяких селах не можна стрінати ніодної душі.

В дубенськiм повіті знищено отсі громади, через котрі мав я нагоду переїздити: Дружкопіль — містечко в більшій части спалене. Zostалоє трохи Поляків і Жидів. Спалені дуже значно містечка Берестечко й Демидівка, наших немає, є горстка Жидів. Спалені села Галичани, Любачівка, Лішня, Рудка, наших немає. Почасти тільки спалена польська колонія Пасчиха, тут є трохи людей, між ними декількох наших. Незначно знижені села: Мільча (наших немає), Сади — zostало ся кільканадцять наших родин, — Александрівка, Колонія Садівська (людей в обох селах немає). Спалено села Малі, Гайки й Хутір Німців, де zostав ся тільки двір графині Шувалової. В останніх часах евакуовано села Головчиці й Хорупань і людность з сих громад переселено до Демидівки та в околицю.

Спалено також містечка Сморгдву й Торговицю, де zostалоє трохи Жидів, наших немає. Значно потерпіло велике та заможне село Кнігинин, де одначе zostав ся ненарушений величній будинок місцевої позичкової каси, якого не постидало ся-б і неоднo з наших східньо-галицьких окружних місць; zostалоє там трохи людей і декількох наших старих мужиків. Не спалені Жабокрики Малі й Великі: наших людей у сих громадах є вже трохи більше. Почасти спалене село Підгайці, наші люде здебільша zostались. Знищено вкінці села Козин, Глинянку, Гарнавку, Іване Пусте й Рудню; людей наших дуже мало.

З німецьких колоній у дубенськiм повіті Церквиска та Зелена Росіяне виселили всіх мешканців, а господарства спалили. Натомієць оцадили Росіяне чеську колонію Волковию; тамошні Чехи zostали ся майже в цілости, господарства там мало понижені й сьогодні в сій громаді видніють чеські написи та в громадськiм уряді урядують по чеськи.

Селяне здебільша зжали та звели збіжжє з піль, але zostало ся ще дуже багато незжатоє збіжжє, яке счорніло й упало на пні. Двірські скирти збіжжє й сіна Росіяне поपालили перед відходом; згоріло й селянське збіжжє по стодолах, а там, де будинки zostали ся ненарушені, а людности немає, військова управа молотить збіжжє на свої потреби. Бараболі мало де викопано й цілі лани є там досі не викопані. Правда, військова управа місцями розпорядила копанне бараболь, але сього не переведено пляново й більшість бараболь, такої цінної та дорогої сьогодні поживи, пропаде безповоротно.

Селянськi господарства на Волині роблять доволі корисне вражінне, виглядають далеко краще й заможнійше ніж у Холмщині або й у Галичині; хати деревляні й досить просторі, ліпянок мало, тільки харність менша, ніж у нас у Галичині. Корисним явищем є, що кожде більше селянське господарство має рілничі машини, як молотілки (ручні або кератові), січкарні, млинки до чищення збіжжє. Земля тут менше заселена, ніж у нас, в південній части Волині дуже урожайна; лісів багато. Дуже лихою стороною земельного господарства на Волині є те, що велика часть землі є в руках дідичів, головно польських (напр. гр. Йосифа Потоцького).

Для адміністраційних властей на зайнятих землях Волині є велике та гарне поле до ділання.

Не знаю, чому військові власти всі свої розпорядки видавали в трьох мовах: в німецькій, польській і московській, поминаючи українську мову. Москалів (перед приходом австрійських військ було їх усього 3 процент, майже виключно чиновники й попи) тепер немає навіть на лік і московські оповіщення цілком зайві. Тільки в найновіших часах деякі оповіщення видають і в українській мові. Так само й урядова часопись „Луцькі Відомости“ виходить також у мовах німецькій, польській і московській. Сей некорисний для нас стан військові власти повинні чим скорше усунути й урядову часопись видавати рівнож і в українській мові, поминаючи зовсім московську мову.

Як Україна польщила ся.

За польським істориком Каролем Шайнохою подаємо отсе в скороченню один з найцікавіших прикладів, як ширили ся латинство, польщина й польські звичаї на Україні в XVI стол.

До найзаможнійших тоді земель західньої України належала стародавня холмська земля над Бугом. Коли ще східньо-полудневі сторони нинішньої галицької України лежали майже пусто наслідком татарського лихоліття й тільки західньо-північне пограничє ближше Польщі мало щораз густійше населення та цвіло буйнішими господарствами, тоді українська надбужанська холмська країна належала до найгарнійших околиць сього погранича, була густо заселена, відзначала ся безприкладною врожайністю ріллі та знаменитим рілничим господарством.

Отже ся передня з тодішніх земель західньої України понесла в перших роках XVI стол. тяжкий ущербок у стародавній вірі й прадідних звичаях. Велика частина населення перейшла на латинський обряд, українська церква зазнала великого зменшення не тільки в числі своїх віроісповідників, але й в дотеперішніх земельних достатках.

Дня 20 жовтня 1533 р. вийшов королівський розпорядок, на основі котрого три давні села українського владництва або єпископства в Холмі відібрано холмському владіці Івашкови, а надано латинським холмським єпископам. „На прошення деяких дорадників наших підданих“, — читаємо в згаданім декреті короля Жигмонта, — „заразом зважаючи на те, що майже всі піддані в холмськiм повіті, зокрема знатніші з лицарського стану, на вернули ся вже за божою ласкою з грецького або українського обряду до єдности з римським костелом . . . , постановили ми з тої причини, як і з багато інших причин, відобрати названому владіцтву села Чесин і Стрижевичі з фільварком Скурдейцем й відбираємо їх дійсно тому-ж владіцтву, надаючи їх холмському костелови й єпископови“, — розумієть ся, латинського обряду.

Так дізнали ся ми, що стало ся в холмській землі коло 1533 р. Довідаємо ся тепер, як се стало ся. Почули ми вимовний акт одної части України в тім часі, пригляньмо ся тепер одній з ближше відомих подробиць сього акту, яким робом польщила ся Україна.

Наведена вище королівська постанова з дня 20 жовтня 1533 р. говорить, що коло того часу дуже багато шляхти прийняло латинський обряд. Щасливий випадок доховав пам'яткові записки про одну з тих „новонавернених“ шляхетських родин. Найблизший свояк оповідає в них цікаву історію „навернення“ сеї родини, а тим самим один із листків з історії спольщення України. Сі записки подають таку вістку про спольщення одної тодішньої української родини.

Був у холмській землі стародавній шляхетський дім гербу Корчак, чисто української крові, хоч перед віками прийняв польське шляхетство, цілою душею відданий українській вірі, українським звичаям, українським посвояченням. Від діничного села Верещин в околиці Грубешова називано потомків сього дому Верещинськими, а в перших роках XVI стол. сидів на Верещині невідродний наслідник предків пан Хведір Верещинський, кров з крові та кість з кости найбільше запальних старовірів українщини.

Відповідно до таких поглядів узяв він собі також жінку з дому панів Сосновських з Соснович гербу Наленч. Бо був се дім не тільки так само український з походження та звичаїв, але й в далеко більшій ще пошані серед побожних Українців, ніж самі панове Верещинські. Додавав йому сього блиску рідний брат пані Хведорової з Верещина Іван Сосновський, начальник усеї української церкви холмської землі та сусідніх сторін, той саме православний єпископ Івашко, за управи котрого позбавлено холмське владцтво трьох дохідних сіл. А що князь владика часто пересиджував у гостині в своїй сестри й багатьома іншими знаками виявляв прихильність її домови, немала тому честь спливала звідти на подружжя Верещинських.

Але як ніяка світова слава не обійдець ся без деякої плямини упокорення, так і знаменитість верещинського дому в очах старовірного холмського населення понесла немалый ущербок в останніх часах. Бо другий рідний брат пані Хведорової з Верещина, колись Григор, а тепер Гжегож Сосновський, перейшов уже в пізнійшій віці на латинський обряд, став взірцевим священиком сього віроісповідання, а навіть, як се в „новонавернених“ звичайно буває, запальним ширителем римської віри на Україні.

Сама родина не знала докладно, що було причиною такої важної зміни в життю Григора. В згаданих родинних записках подано тільки, що його батьки віраджували йому настирливо перейти на римську віру, одначе Григор упер ся в своїй постанові та відтоді вело ся йому щасливо в світі. Бо скоро дозрілий уже молодець зазнав мив ся з латинським письмом, узяв його під свою опіку латинський холмський єпископ Яків Бучацький, також „новонавернений“ римський віроісповідник, допоміг йому осягти священство, надав священикови найперше канонію при холмській латинській катедрі, а потім офіціалську прелятуру того самого костела. Не хибувало притім ласки та фаворів з боку польських сусідів, споміж котрих заприятели ся з ксьондзом Григором передусім панове Гнівоші з радомського повіту та на знак своєї прихильности дали йому невбогу парохію в діничнім селі Олексові над Вислою з дозволенням, що може його виручити заступник низшого ряду.

Отже резидував ксьондз офіціал Сосновський при своїм костелі й єпископстві, себто не в самім Холмі, де латинська капітула не могла мати догідного приміщення, але в новітнім, одначе вже дуже заможнім містечку Красноставі.

Цінений там своїми товаришами та латинськими віроісповідниками, не стратив ксьондз офіціал дальшої прихильности родини, заїзджав деколи до князя владика в Холмі, а зокрема любив відвідувати сестру в Верещині. А що жив далеко ближше від Верещина, ніж князь владика в своїй значно більше віддаленій холмській столиці, міг латинський брат далеко частійше від грецького відвідувати сестру та з якоюсь особливою дбалістю заглядав раз-у-раз у пороги її дому.

Пан Хведор Верещинський з привязання до жінки не спротивляв ся відкрито тим відвідинам, але в глибині душі викликували вони в нім усе несмак. Овпім кожда нова присутність ксьондза офіціала в Верещині подражнювала його давню неохоту до віроісповідників римської віри, робила його щораз твердшим Українцем.

З сеї причини зірвав він навіть усякі звязки з сусідньою польською шляхтою, погордив усякими земськими урядами та, зайнятий тільки управою господарства, оточив ся понурою самітністю в своїм Верещині. Кожного Поляка не називав инакше, як „пекольником“, „бісовим Ляхом“.

Зате прилягав пан Хведор тим прихильнійше до українського шурину з Холму. Князь владика брав щораз поважнійшу участь у всіх справах верещинської родини. Він також мав провадити долею її будучого потомка, якого якое довго відмовляло небо панству Верещинським. Одначе скоро будуть вислухані молитви батьків і прийде на світ витужений дідич Верещина, приобіцав князь владика охрестити його власною рукою в стародавнім українським обряді, дати йому в дозрілійших літах старанне виховання при своїм боці, зайняти ся цілком його фортуною та будучністю.

Не уйшло се уваги ксьондза офіціала з Красноставу та в найвищій ступні спротивило ся його замірам. Бо він сам задумав охрестити латинським хрестом сподівану дитину та виховати її на втіху римському костелови, щоб тільки небо поблагословило нею як найшвидше сестру.

А що батько дитини не дозволив би на те добровільно, тому ксьондз офіціал мусів ховати ся старанно з своїм пляном, але не зумів затаїти його зовсім. Пізнало ся на нім уважне око князя владика та, слідячи від тоді як найпильнійше заходи брата, виглядало з подвійною нетерпеливістю бажаної новини про сина в Верещині.

Ще не знали там про ніякого потомка, а вже так якое зложили ся обетавини, що два найблизші й найприхильнійші йому свояки, два різні вірою рідні брати, два апостоли противних обрядів бороли ся межі собою як найбільше запально за будуччину, за віру сього потомка.

Аж тут уродив ся дійсно син у Верещині. Ущасливлений батько вислав мерщій вістку про се до Холму. За декілька днів мав зіхати звідти майбутній опікун і добродій дитини та православним хрестом розпочати діло опіки. Та борше, ніж можна було сподівати ся, почув ся туркіт коляси, що заїзджала перед верещинський двір, і виїв з неї дійсно вуйко дитини, але не князь владика з Холму, тільки ксьондз офіціал з Красноставу. Близша з сього місця дорога до Верещина дозволила йому випередити владика в домі панства Верещинських і доконати там діла, дуже важливого своїми наслідками, про яке найкраще буде довідати ся з уст самої верещинської родини. Отже оповідають пам'яткові записки, оповідає син про випадки при народженню свого батька з великою щирістю ось що:

„Скоро ксьондз офіціал довідав ся, що його сестра повила сина, заким їм. отець владика вибрав ся з дому, ксьондз офіціал, приїхавши скоком буцім-то, щоб відвідати свою сестру в полозі, а дійсно, вбачивши час, узяв потай немовля з колиски з тими, з котрими вже був наставив ся на те, зараз охрестив його та дав йому імя Андрій.

„Відбувши сю спасенну роботу, виїхав як найшвидше, оминаючи гніву від батьків сеї дитини, а таки найбільше оминаючи гніву його милости холмського князя владика, свого рідного брата, що вже теж виїхав був у сім намірі, щоб самому охрестити сю дитину в православній вірі.

„Коли отець владика приїхав і дізнав ся про хрестини дитини, зробив у домі великий крик. А й батьки були дуже противні сьому ділу ксьондза офіціала, одначе бачили, що того, що вже стало ся, не можна відвернути й дали спокій. Через те вже менше ваги прикладали батьки до сеї дитини, а найбільше холмський отець владика, що й не хотів навіть уже знати нічого про неї. Вкінці й батьків спонукував, аби бодай не мали з неї користі. А й батька довів до того, що бодай не любив дитини, ляментуючи часто-густо на ксьондза офіціала, що сю дитину, мовляв, зробив бісовим Ляхом.

„Але мила мати накінець не дбала про те все, але все то поручала милому Господу Богу, вважаючи, що се більше з волі милого Господа Бога та його святого провидіння. Тому все думала над тим, якби виповнити материнські обовязки, пестила дитину, колисала й годувала. А коли синові було вже вісім літ, про дяка для нього старала ся, щоб навчив його української грамоти. Тож холмський владика взяв його на бажанне своєї сестри до себе, де він вчив ся грамоти два літа.

„Ксьондз офіціал на диво бояв ся за те, щоб отець владика не переманив його на православну віру. Став роздумувати, що й хрест міг мало допомогти йому, як що хиткий був би в вірі, а що, мовляв, в дорослих людей хрест без віри й віра без хресту не мають ніякої ваги ні сили в собі, тому застановляв ся над тим, якби могли виманити його від отця владика. Й доказав того. Бо як тільки приїхав до отця владика, закликавши до себе Андрія в окреме місце, вдячними намовами скоро вцяцькав його, що на другий день за ксьондзом офіціалом прибіг піхотою з гінцем з Холму до Красноставу.

„Відтоді вже не тільки в свого батька, але й в отця владика багато втратив на вартости так, що вже ні батько, ні отець владика не припускали його більше на свої очі. Одначе ксьондз офіціал тому, що він був причиною неохоти батьків й інших його приятелів, що випав не тільки з їх ласки, але й з їх гадки, через те пильно старав ся про те, щоб дати йому чемне вихованне, яке стало-б йому в своїм часі доброю нагородою за ті шкоди, котрі мав наслідком неприязни своїх батьків.

„А щоб міг легко осягти се, дав йому в Красноставі вчителя по своїй гадці. Тільки, що був тупий до науки, дуже журился тим ксьондз офіціал. А він, бачучи заміри свого вуй, невдатність свого тупого розуму накладав пильністю, кермуючи несильну натуру витривалістю. Через те йшов так наперед, що й виобразував свій талант і спонукав свого вуйа більше полюбити себе.

„Побачивши немалий успіх у науках, бажав ксьондз офіціал, аби він став священиком. А робив се тим способом, аби, відступивши йому всі свої доходи, сам міг вступити до монастиря в Сицихові. Тому, коли було йому 19 літ, пильно намовляв його, щоб прийняв перше свяченне“.

На сім не вриваєть ся родинний пам'ятник, оповідає ще на декількох сторінках дальшу долю родини, але вриваєть ся пасмо тих замислів ксьондза офіціала, котрі досі здійснювали ся так щасливо. Сестрінець не чув у собі покликання до духовного стану й тільки з послуху стосував ся до бажань вуйа. А скоро ксьондз Григор саме в тім часі зійшов зі світа, поспішив 19-літній питомець зняти духовний одяг й осів тимчасом на господарстві в олеківськیم приходстві, Зоставили йому його з приязни панове Гнівоші зза Висли, а завдяки ввічливости інших польських приятелів відкрили ся Андрієви в несподівано короткім часі зовсім ширші виднокруги в світі.

Близько Олексова лежало сільце Ярошин, власність старопольського дому панства Яровських гербу Равич, батьків декількох привабливих дітей. Тоді саме вернула до дому з виховання в любельськیم монастирі 13-літня донечка Анна, котру хотіла побожна родина як найшвидшим виданнем замуж устерегти від покує світа. Польські приятелі Андрія дораджували йому впасти до ніг батькам по руку панни Анни та гарний посаг за нею; а коли молодець радо згодив ся на те, його богобійне вихованне зєднало йому успішне прийняття в Ярошині. Ще того самого року став несповна двадцятилітній новоженець з тринадцятилітньою судженою у стіп вівтара.

Був се рік славної битви під Обертином. Неспокійний волоський господарь Петрило опанував перед декількома місяцями Покутте та ставав щораз небезпечнішим. Уся шляхта українських земель стала до оборони на клич Івана з Тарнова. Кому ходило про добре імя або хто мав ще молоде рамя, брав панцер на оборону краю та йшов з декількома чи кільканадцятьма кіньми до польського табору.

Тоді й у молодім Верещинськیم пробудила ся іскра амбіції. Відбивши ся своїм польським вихованнем і женячкою від цілої решти родини, виступивши тим робом з давньої провінціальної покутності на арену ширших горожанських зносин, повинен був якоюсь більшою заслугою почати свій завід. Похід проти Петрила давав добру нагоду до того. А хоч Андрій не виявив ніколи пізнійше марсових здібностей, треба було зараз по женячці з оружем в руці дати пізнати ся вітчизні.

Ні тринадцятилітня жінка, ні батьки жінки не мали нічого проти того. Що більше, приспішили вирахованне посагу, щоб тим швидше та світлійше виправити зятя до табору. Й виступив Андрій як на себе з незвичайною виставністю, бо з почетом дванадцятьох добре уоружених вояків і відповідною кількістю чурів і возів. Немов мала сенаторська коруговця йшов відділець дванадцятьох Андрієвих лицарів, він сам тринадцятий на чолі, з утіхою й подивом людей до табору гетьмана під Обертином.

Уже декілька місяців по весілю стояв Андрій на полю бою, а зараз, як увійшов до окопів, випала рішаюча битва. На щастє Андрія була се виграна в пам'ятнім дні 22 серпня 1531. Андрієви, як і більшія части коронного лицарства, не спав ані волос з голови, а дуже малу втрату в поляглих винагородило собі військо багатою добичею в скарбах роз-

битого волоського табору, в відступлених лицарству гетьманом Тарновским дарунках короля Жигмонта, в численних дарунках і ласках короля для самого війська.

Дістало ся сих плодів побіди й молодому Верещинському. Вернув з недовгої війни багатшим, ніж був виїхав. Не тільки відбив собі всі видатки виправи, але прибав ще великий засіб грошей, коштовностей, придбаних для загосподаровання нового дому. Завитав у нім достаток, усміхала ся йому прихильність і честь у людей; одного тільки не доставало щасливому Ляхови українського походження з Верещина — благославленства батька й матери. Ледви Андрій устелив собі тепер родинне гніздо, затужило його серце за сею потіхою, перед усіма іншими стараннями про дальший дорібок у світі постановив відвідати з жінкою родинні пороги, котрих давно не бачив.

Щоб ясно показати, що ніщо інше не є заміром його відвідани, як тільки прошенне благославленства, вибрав ся Андрій до Верещина стрійно, гучно, багато. Весь верещинський двір задивував ся приходом гостей, що так величньо вїзджали в ворота. Батькам схлїбляла заможність сина й не було також причини відмовляти йому прихильного прийняття. Отже з очевидним задоволенням обох сторін наступило повитанне спольщених дітей з українськими батьками. Старий батько забуркотів ще раз і другий з давньою відразою проти „бісових Ляхів“, але доброта матери та покїрна ввічливість синові лагодили шореткість його упереджень, а декілька днів дальшої гостини переконали вкінці про користь присутности сина в родиннім домі.

Ся обставина, що пан Хведір з Верещина відвернув ся від звичайних зносин з сусїдами, принесла немалу шкоду домовим справам. Пішли в забуттє давні звязки приязни, а нові приятелі не прибували. Навпаки зачали наставати противники, з котрими прийшло незабаром до незгоди, до сварок за межу, до процесів за більшу часть посїлостей. Пан Хведір не мав охоти та здібности ходити по трибуналах, а разом з недостачею приятелів для поради й підмоги став відчувати також недостачу засобів поносити щораз прикрїйші судові кошти. В хвилі приходу сина грозила пану Хведорови руїна цілого маєтку.

Спостеріг се незабаром син і втягнув батька непомітно в розмову про інтереси. Легко було з неї пізнати, що тільки непорядність старого доматора привела справи в таке тяжке замотанне.

Отже відважив ся Андрій указати нетрудний спосіб направити багато минулих і майбутніх шкід. А коли видадо ся батькови, що піддану сином раду надто трудно вико-

нати, підійняв ся Андрій виповнити її в імени батька та зараз як найщасливїше полагодив сю й иншу справу. Се не тільки продовжило відвідани сина, але, що більше, викликало бажанне в батька, щоб звинний молодець покїнчив так само й решту інтересів. Син з радістю прийняв волю батька й ось замість прощання з батьками наступило незабаром уведенне Андрія в завідуванне цілим родинним маєтком.

Під кермою молодого господаря все змінило ся в Верещині. Закінчили ся процесові спори, помирнїйшали неспокоїніші противники, вернули знов приязні відносини до сусїдів. Наперід відчинено ворота членам родини, а що тепер верещинську родину становили так само українські свояки Андрія, як і польські свояки його жінки, то зачали гостити в Верещині польські й українські доми, освоювали ся з собою Ляхи й Українці. З кожним днем лагіднїв пан Хведір для своїх колись „бісових Ляхів“, щораз частїйшими були їх відвідани в домі Андрія. Вкінці при дальшій освоєнню старого з ляхськими звичаями став ся Верещин зовсім польським домом, в котрім обоє Андрїєві батьки довго ще жили в згодї та любови з Ляхами. Загально люблений Ляхами й Українцями Андрій мав згодом знамениті земські уряди, був наперід нотарем, потім холмським підсудком, а один з його синів Осип став навіть духовним сенатором у Польщі. Сей саме київський біскуп Верещинський на Україні, один з найважливіших писарів свого часу, списав згаданий пам'ятник про спольщенне свого роду й додав його до проповіді на похоронї батька.

Рівночасно з такою переменою родини Верещинських у 1532 р. спольщило ся також багато інших українських родин у сих сторонах. „Всі наші піддані в холмськїм повіті, — говорить король Жигмонт I 1533 р. в згаданім декреті зменшення українського єпископства в Холмі, — а саме знатнїйші з лицарського стану, навернули ся вже за божою ласкою від грецької або української віри до єдности з римським костелом“. Зменшало ся число віроісповідників української церкви, збільшало ся число віроісповідників латинського костела. Батьки вивіновували заложені колись для себе українські церкви, сини вважали себе в правї змінити розпорядки батьків відповідно до своїх хвилих потреб і нерозуміння своїх національних обовязків. Українець Українця, брат брата позбував землі, бо за єзуїтськими хитрощами завмерла національна совість у перекинчиків.

Й багато, багато українських домів переходило на латинський обряд і польщило ся. І найславнїйші імена й доми в Польщі в XVI і XVII віках, Замоївські, Жовківські й Собієські — все те колишні українські роди.

3 устної словесности зайнятих українських земель.

Отсе подаємо збірку народніх пісень, записану санітарним підоліцером М. Рогуцьким на Волині, в надїї, що сей гарний приклад найде численних послїдовників, які найдуть час й охоту записати все інтересне з народнього побуту й творчости. Пригадуємо зараз, що записувати треба з найбільшою докладністю фонетичних прояв і з поданням близших обставин. Належить записувати не тільки поетичні й прозові твори устної словесности, але й зладжувати описи народнього життя в усіх проявах протягом цілого року й пильно нотувати народні вислови, що вживають ся тільки в даній околицї, а не стали досї загальнонаціональним добром. Добре розуміємо, що така праця ви-

магає більшого чи меншого пожертвовання від української інтелігенції, що бореть ся на полі бою, але й певні також, що не повинні бути виїмкові сї офіцери, котрі студіювали західну границю української етнографічної території або прислали нам записи народньої творчости чи иншим подібним способом зазначили свій звязок між теперішнім життям і вимогами своєї душі.

I.

*Ой, за гори вітер завівав,
Козаченько в морі потапає,
На три беріжечки випливав,*

До своєї матінки голос дав.
 Його матінка з жалю умліває.
 — Не журиься, мамцо, не втоплю ся,
 Кого вірно люблю, той верну ся.
 Годі, годі, зятю, жартувати,
 Йди до дому своєї милої ховати.
 Бо вже твоя мила наряджена,
 На тишовій столи положена,
 В бриндзильовую труну вложена,
 А в вишневім саді схоронена,
 В головах камина посаджена.
 Як приїхав козак до могили,
 Привязав коня до калини,
 Приложив ухо до могили:
 Встань, мила, подвиги ся,
 Хоч до мене словцем одозви ся,
 Чи мені, мила, журити ся,
 Чи йти до дому женити ся?
 Не стій, милий, не жури ся,
 Йди до дому ожени ся.
 Не жени ся в суботу,

Не бери вдову на сухоту,
 Возьми дівку, то догляне тобі
 І діток і худібку.

Борехівці, луцький повіт.

Подала Ганна Чиж.

II. (Штучна).

Приїде весна і гаї зазеленіє,
 А милий мій на віки одойде
 І головонька моя охморів,
 Огонь з очей на віки пропаде.
 Я знаю те, що славою своєю
 Не одведу поки своєї любові;
 Нищечком з барвінку й деревію
 Сплівши вінок, на хрест повішу твоїй.
 Як я задаю ту весну, що минула,
 І літо те і зиму ту,
 І пісню ту, що ми колись співали,
 Як спомяну, — серденько заспівав.

Піддубці, луцький повіт.

Подала Олена Пилимок.

Похорон двох У. С. Стрільців.

(Підхорунжий Іван Берегуляк ур. 1895 р. в Стрию. Батько залізничний урядник. У стрільцях був від вересня 1914 р. Цілий рік війни перебув у полі. За хоробрість дістав дві медалі, бронзову та срібну II кл. Проводив четою в сотні Посковського. Згинув у протипроступі на Семиківці як провідник сотні дня 2 листопада 1915 р. Скінчив середню школу. — Стріль. Іван Медвідчук ур. 1898 р. в Річці, косівського повіту. Син селянина. В стрільцях був від початку. Згинув тоді-ж, коли Берегуляк. Скінчив народну школу).

На возі в с'ятний день привезли до села двох убитих стрільців. Один з них — се провідник чети підхорунжий Іван Берегуляк, другий-стрілець Іван Медвідчук. Прикриті шатровим полотном, лежали горілиць на соломі. Коло воза збігли ся мешканці села та жалібно дивили ся на тіла молодих стрільців. Деякі жінки втирали сльози. Якесь стара бабуся стояла коло воза й заводила, як за рідним. В неї декілька днів тому був Іван Берегуляк на квартирі. Полюбила його, як свого сина, й тепер ось стрічає його вбитого. „Чи не воліла я стара відійти з того світа?! Так ти, дитинко, ще й не нажив ся!“ — хлипає бабуся, сперта на драбину. Від часу до часу відіймає руки від очей і глядить якось так жалібно на те гарне молоде лице, на ті білі кучерика.

Довкола сумно-сумно. Безлисті берези стоять похилені над поморщеним ставом. З двора лишила ся тільки купа румовищ. Віє від них пусткою та сумом. За румовищами опущений парк дримає в осінній мряці, а гострий вітер висвітує на галузю дерев якусь тужну мелодію. А на те все крапле зимний дощ і приносить з собою тяжку оловяну тугу, що давить груди.

Ось принесли прості, збиті з дощок труни й поклали в них тіла обох стрільців. Очам показали ся в цілости окрівлені голови. Хвилию поніє ся плач народу. Жінки хлипали, а старі батьки сумно хитали головами. Неодному сивоусому й сльоза скотила ся по лиці. Пригадав собі свого сина-сокола на війні. Може й його нині кладуть у сиру землю. Зацеміло старе батьківське серце й нова сльоза заблистіла в оці.

Серед того на закруті дороги показав ся полевий священник У. С. С. о. Пшепурський у товаристві місцевого священника о. Масяка. За ними йшло церковне брацтво з хоругвами. Місцеві люди хотіли гідно та з честю поховати своїх борців. Надійшла й почесна чета й полкова музика... Почала ся

панахида. Понесли ся сумні похоронні співи на крилах вітру й полетіли на зустріч гарматнім вистрілам на становищах. По панахиді взяли січові товариші тяжкі дубові труни на молоді плечі й похід рушив до церкви. Заграла музика. Недавно ще виражала вона обох стрільців у бій, а тепер...

Сільська церковця чекала вже відчинена на їх прихід. Зачав ся парастас. Дощ посилав ся густішими краплями, що монотонно тарабанили по даху. Небо ще більше захмарило ся. Вітер нагинав старі липи коло церкви та шумів поміж гіллем. А на становищах зачав ся греміт і лоскіт. Батерії за батеріями зівали вогнем, від гуку вікна в церкві дріжали. Здавало ся, що ворог завзяв ся заглушити тихі співи, що несли ся з неї.

Скінчив ся парастас. Замовкли співи. Похід рушив на місце вічного спочинку для двох У. С. С. Народу тьмятєнна. Полкова музика заграла похоронний марш. Труби не грали, а плакали. Плакали за щасливими юними днями, за несповненими мріями, за перерваним молодим життям.

На площі, при в'їзді до села, чорніли два готові гроби, глибокі та широкі. — Зупинив ся похід коло них. Труни поставлено на землю. Полевий священник зворушеним голосом промовив до народу. З його мови була любов і привязанне до стрільців, з котрими вже довгий час ділив долю й недолю. „Шануйте ті гроби, як які святоці. Хай ніхто з вас чи в народне, чи в церковне свято не пройде мимо, не згадавши щирою молитвою борців за нашу спільну долю й волю. Немає тут ні рідної їх матінки, ні батенька. Тож на вас, громадяне Вівся, лежить обовязок доглядати могили тих, що своє молоде життя поклали на жертвнику рідної України“. Громада не видержала. Жінки аж заходили ся від плачу, а господарі, похиливши голови, втирали нишком сльози. Та ось плач етишив ся. Виступив сотник Дудинський. „Нині прощаємо дві нові жертви визвольної війни: офіцера та стрільця. Прощаємо одних з найкращих, найвідважніших стрільців. Доказом сього медалі, що красять груди погибших... Спить спокійно, товариші, а ми йдемо кінчити зачате діло, відбирати ще останній клаптик загарбанної землі“. Останні слова, мов на їх потвердження, приглушили австрійські батерії.

Почала ся надгробна панахида. Кому сльози не здавили горла, той співав прощальну пісню сього світа з молодими душами. А пісня линула така жалібна, як ті поля, прислонені мрякою, як ті безлисті берези, похилені над поморщеним ставом. Останні акорди пісні лучили ся зі зловіщим гуком закидуваної землі.

Збіглець з російської неволі.

(Кінець).

Першою людиною, яку подибав стрілець, був Пере, що найпростішим деревляним плугом орав землю. Вирозумівши зі слів стрільця, що він змучений і голодний, запровадив його до своєї криївки, де мав їду, нагодував його, а по відпочинку справив, куди має йти, щоб натрапити на людські оселі. По декількох годинах ходу дійшов справді до першого перського села.

Складалось воно з нечисленних, нужденних ліпянок із глини. Глиняні ліплені стіни, глиняний плісковатий верх. У середину ведуть двері, збиті з декількох дощок. В хаті немає майже нічого. Глиняне підмурованне, що служить і до спання і до сидження, накривають заслоною, а багатші килимом. У куті розкладаєть ся багатте, дим з неї розходить ся по хаті виїдає очі. З худоби було видно ослів, вівці, верблюдів. З овечого молока р'ють масло, яке й замієць у масничці бовтає собі Персіянка в мішку з овечої шкури. Стайні на худобу зверхнім виглядом майже не різнять ся від людських осель.

Стрілець мусів тут задержати ся, щоб трошки відпочити. Треба було задуматись і над тим, — що подорожування серед людей все-ж-таки не може обійти ся хоч без яких матеріальних засобів.

І от Байдак постановив тепер використати своє ремесло. Зараз, як прийшов до села, оголосив, що вміє чистити й направляти зброю. Перси, що кохають ся в оружю, дуже зраділи сьому й зараз почали йому зносити всілякі кріси, револьвери, почавши від стародавніх домашньої роботи аж до найновітших бровнінгів. Стрілець розбирав, чистив, направляв, оскільки се було можливе без великих приборів, і незабаром зібрав за те стільки гроша, що мав уже хоч на перші потреби в дальшій дорозі. Тямлячи поради Перса, зараз у першій селі зголосивсь до старшини та просив помочи й охорони в дальшій дорозі. Той прийняв стрільця дуже прихильно, не тільки, що погостив й обдарував його, але й, що важнійше, видав письмо, поручаючи стрільця другій громаді.

Дальша подорож у порівнянню до попередньої була вже далеко легша. Хоча від села до села треба було йти декілька або й кільканадцять годин, все-таки вкінці на трапляв на людську оселю, де можна було відпочати й поживити ся. Недостача води робить велику часть сього краю пустинею. Де є природна вода, чи штучно розпроваджують її каналами з ріки, там земля плодovита. Родить збіже, риж, усяку ярину. Ростуть буйні виноградники, шовковниця, морелі й інші овочеві дерева. Високі пальми широко розпускають свої довжезні штивні листя. По пасовищах пасеть ся худоба: вівці, осли, верблюди й ин.

Біля господарства, як і в полі, порають ся найбільше жінки; на них, видно, спочиває тут господарство. Зате, де немає води, там ні осель, ні буйних піль, а пустиня. Піски,

За хвилию вирости дві свіжі, чорні могили. В них поховали попи двох січових стрільців, що рвали ся до життя, як квітка до сонця. Та обовязок супроти рідної землі велів їти в бій. А доля судила їм покласти буйні голови за неї. На могилах забілили березові хрести. Куди йшли Українські Січові Стрільці, полишили їх багато-багато.

Роман Курчинський.

каміння розпікають ся на сонці так, що тяжко босою ногою стати на землю. Битих доріг немає, тільки стежками тягнута ся купецькі каравани з ослами або верблюдами, навантаженими всяким добром.

Їх власники часто підвозили вмученого довгою дорогою хлопця. З одною такою караваною переїздив через дикий, пустинний край, де живе дике як його природа, розбійниче племя Туркменів. Самі житці сих сторін боять ся переходити околицями, заселеними ними, й як що їде купецька каравана, для безпечности веде її уоружена сторожа.

У дорозі, де тільки наш стрілець задержував ся трохи довше, заробляв гроші слюсарством. Знання сього ремесла показало ся незвичайно практичним. Будь він учителем, суддею, адвокатом і т. п., так без гроша в чужині прийшло ся-б загинати або жєбрати хліба, — зате ремісник, ще до того такий, що робив своє діло без великого варстату, находити всюди роботу, діставав плату й поміч. Прихильність населення зеднував собі стрілець ще й тим, що не обиджав релігійних почувань населення. Прийде бувало до Перса у хату, — так і обуве скине — й руки перед їдою вмие й рот перед і по їді виполоче. Надійде хвиля молитви, то й від обряду миття ніг не відмовить ся та звернеть ся з лицем у сторону Мекки й так знаменито наслідє спосіб молення Персів, що господарі зараз відносять ся до нього, як до свого.

У містах, як у Біжнурті, Шихрутї й інших зголошував ся збіглець теж до старшин. Усюди відносились незвичайно прихильно, уділяли помочи, навіть часто власним коштом відсилали дальше. Так напр. з Шихрута аж до Тегерану кільканадцятидневну подорож почтами відбув уже коштом старшини краю. Цікаво, що доки йшов сам і поміж сільським населеннем, люде не жадали від нього плати, ще й самі нераз помогали, противно, коли ввійшов поміж міське населенне й почав їздити чи почтами, чи залізницею, жаданням могоричів не було кінця, що безгрішного стрільця доводило нераз до розпуки.

Перські міста, не виймаючи й Тегерану, мають дуже оригінальний вигляд і велику різноманітність населення. Кого тут не подиблете? Перси, Араби, Курди, Турки, Вірмени, Жиди — й усякі инші народи в своїх ріжнородних національних уборах мішають ся разом, наче в барвних калейдоскопі. Видно тільки мало жіноцтва, а як що котра жінка й покажеть ся, пересунеть ся наче тїнь з заслоною на лиці, що й не пізнаєш, як виглядає. Хати по містах муровані з зовсім плескатими дахами, ще й зарослі травою. Трапляєть ся часто, що хата з одної сторони підмурована, по-верхова, з другої припирає до гори та з дороги можна просто заїхати на дах. Стрілець нераз бачив із здивованнем, як на дах заїде ціла каравана, погонич розпряже ослів й пустить по даху пасти ся, а сам виладовує або наладовує товари.

Приїхавши до столиці Персії, стрілець почав уже допитувати ся до австрійського консуля. Поліція, до якої звернув ся з сею справою, справила його до жандармерії. Тут його задержано й приміщено в будинку, де находилось уже до тридцяти австрійських підданих, теж утікачів із неволі. Хоч їм нічого тут не хибувало, все-ж-таки се було насильне задержання, з якого видобулись аж по якімсь часі за старанням австрійського консуляту.

Коли вийшли на волю, їм теж не вільно було з міста ніде виїхати. Мешканне визначено їм у старім городі коло давньої цісарської палати, зрушеної в часі перської революції. Мешкали на вільнім повітрію в шатрах. На удержання діставали з консуляту. Дістали також нові мундури, подібні до австрійських єрїв. Таких воєнних збігців найрізнішої народности назбирало ся в Тегерані до 200. Між ними був один вояк, що називав ся Панкевич. Вояки розтаборили ся в городі. Спершу їли по перських реставраціях, але місцеві приємаки, як чураки (плячки з хліба), квасне молоко, риж, приладжений тамошнім способом, мясо, печене над огнем, і т. д. не смакували збігцям і вони завели собі власну кухню. Зрештою поза деякими військовими обов'язками мали повну свободу, яку стрілець використав тим способом, що ходив до роботи як слюсарь і заробляв від 1'20 до 2 корон денно. Але в Тегерані була одна велика неприємність, а саме день і ніч було страшно гаряче, а що найгірше, неможливо докучали москити. З того повстала між збігцями слабість — малярія, від якої навіть декілька з них померло.

Між тим їх побут у тім місці протягав ся і не було надії на якусь зміну. Не маючи охоти гинути на чужині та ще й від такого нікчемного ворога, як комарі, — стрілець постановив упрять ратувати ся втечею. Одного дня спаквавав свої невеликі клуночки, наймив осла й поїхав до тої часті міста, де є залізниця. Тут задержав ся цілий день,

поробив деякі орудки, щоб зібрати більше гроша, продав і верету (деку), яку „одержав“ для накривання, та не питаючи ся нічого про дозвіл, — виїхав із Тегерану. Перших декілька годин їхав залізницею, — опісля своїм звичаєм пішов пішки.

По дводневній дорозі в містечку Кун подибав знайомого з Тегерану урядника, що займавсь контролюванням доріг. З ним разом відбув дводневу подорож до Султангаду. Звідсіля три тижні тяжкої дороги серед пекельної спеки до Керманшаху. Камініста земля роспікалась так дуже, що здавалось, можна-б коржі пекти, як у печі. Щастє, що трапляли ся каравани. Коли оттак знесилений ледви сунеть ся розпеченими стежками, здалека чути характеристичний звук дзвінків на шиях верблюдів, а слідом за тим показуєть ся і каравана, яка підведе його доти, доки їм не розійдуть ся дороги. По часі траплялись інші й тим способом добив ся до міста Керманшаху.

Тут упрять зголосивсь до консуля. Застав там іще п'ятьох австрійських утікачів з російської неволі. Всі разом вибирались в поворотну дорогу до своєї вітчизни. Заки виїхали, один з них помер на малярію, а решта: двох Жидів, один Поляк, двох Українців: Байдак і Соневицький за підмогою консуля поїхали далше.

Немала се ще була дорога. То хурами, то залізницями переїхали Персію й Туреччину. У Константинополі задержались для відпочинку й у шпиталі перебули кільканадцять днів. Опісля поїхали на Адриянопіль до Болгарії. Там саме відбувалася мобілізація й Австрійців перевезено наче з завязаними очима. Не вільно було з табору ніде виходити, а й вікна замазано білою фарбою, щоб не можна було нічого доглянути. З Болгарії дорога випала на Румунію, далі прийшла вже Угорщина — й поворот вояків кожного до своєї касарні.

Ол. Г—а.

Кривавим шляхом.

ІХ. Орлиний лет.

*Чимало бід зазнав ти, граде Ярослава,
І змеркла ліпота величній твоїх стїн.
Зломив ся княжий меч і горда твоя слава
Похована лежить під купою руїн.
Личи галми, як колись, по нивах твоїх криче
І дух умерлих літ в руїнах тужить-плаче*

*І нині по віках могильного спокою
Збудив тебе зі сну пекельний рев гармат . . .
І знов твої сини взопили в руки зброю,
Злетівши, мов орли, з грізних верхів Карпат.
Миочуть блискавки, рокочуть зично громи,
Дріжжать твої старі повалені хороми.*

*Страшнійша, ніж грізна татарська дика орда,
Ніж зрадний меч Польщі й малярський ураган, —
Насилує тебе московська сила горда —
І правнукам князів несе рабський аркан.
І безчестить гроби Романа та Данила,
Яких найбільша міць бояла ся й цїнила.*

*Та заслабий Ведмідь, щоб Льва закути в пуга
І кинути його рабом до своїх ніг!
Бо в нїм дрїмає жар і сила незбанута,
Яку він наче скарб з кривавих ран зберіг
І нею від віків трівожить сні деспота,
Якому за покров служила все підлота.*

*Спокійний будь, наш Льве і ти престольний граде!
На берегах Дністра стоїть, немов сраніт,
Юнацтво, що за край життя віддати раде
І присягло сповнить Шевченків заповіт.
А разом з ним стоять германські легіони,
Що склали до могил не полки, — мільони!*

*Вже впає московський стяг зі стїн твоїх і гордо
Пишаєть ся на них побідний твій прапор.
Зломилась вража міць; бич сорому й погорди
Розковує горді замки усіх запор
І гонить царську чернь, як ту слїпу отару,
Що гине по полях від вбійчого удару!*

*Цить, серце, цить! Орли відновлюють присягу,
Що не злетять назад до рідних своїх хат,
Аж поки не пімстять всю кривду та зневагу,
Якими від віків томив нас лютий кат,
Вбиваючи в тюрмі народню творчу силу,
Складаючи живцем Україну в могилу.*

*І доти не спічнуть, доки на стїнах Лаври
Прапора не заткнуть побідні їх ряди
Й доки не зломлять воскресні літаври,
Скликаючи народ на свято свободи.
Момент — і зломить ся московська перемога
І встелить ся орлам до Кїїва дорога . . .*

Австр. Альти, вересень 1915.

П. Карманський.

Професор Юліян Кулаковський і його посланіє „руськимъ людямъ, именующимъ себя „украинцами“.

Професорови Юліянови Кулаковському попало в руки друге число львівської „La Revue Ukrainienne“ й він поспішив ся зараз похвалити ся її змістом перед невибагливою публікою чорносотенного, даруйте, тепер уже „поступового“ „Кієвлянина“ (ч. 258), щоб дати матеріал до другої частини Щоголівського „Современнаго украинства“. Зокрема зацікавила п. професора стаття про „Українських стрільців у Галичині“. Про польські легіони він чув уже та знає, що їх дуже неприхильно прийняли російські Поляки, але про „український легіон“ він ніде не читав і, навіть прочитавши, не повірив би в можливість такого „оскоплення“ розуму в „Зарубежній Русі“. А тут треба повірити, бо автор дає назви всіх „Геростратів“ й описи місцевостей і воєнних пригод.

Ще більший відчай охопив нашого старого „приятеля“ при читанні розділу „хроніки“ з усіма його привітаними, заявами, резолюціями від „Союзу визволення України“, від „Нац. Ради“ й від інших українських організацій. Зокрема вразило його письмо українських полонених, що сміли заявити себе Українцями та, що більше, відважили ся висловити свою радість з приводу покинення Львова Росією, їх „історичним ворогом“. Се видало ся йому так неправдоподібним, що він не вірить в автентичність листу та скорше схиляється приписати його авторство якомусь сфанатизованому Полякови. Де-ж можна навіть подумати, щоб Українці позабули на клич Хмельницького: „Волимо під царя московського, православного“ та щоб таких Українців (і то без знаків наведення) знайшло ся аж 82!

Професор Кулаковський не може вийти з дива, до якого ступня засліплення й нерозуму дійшли ті автори „Revue“, що „всюди приписують собі право говорити від усього українського (тим разом у знаках наведення) народу“ та присвоюють собі право представляти вірний настрої усіх „малоруських“ має народу, втягаючи під „польський термін“ Україна весь „малоруський“ край, Полтаву, Харків, Крим і Кавказ. Справдішня паморочка!

Де-ж шукати джерела сього „розумового збочення“ в Галичині? На гадку проф. Кулаковського всьому винен не хто інший, тільки львівський університет, а в головній мірі „фальшивник руської історії“, Михайло Грушевський. — Сей „лживий пророк“ забув на своє „русское происхождение“, забув на свого батька, що закінчив свою кар'єру на Кавказі, а приготував ся до окремого діла, „возлежавши на лоні В. Б. Антоновича“. Ставши професором історії на львівському університеті, проявив Грушевський „величезну й дуже інтензивну діяльність в області фальшовання „русської“ історії!

Проф. Кулаковський як учений історик і розкриває чорносотенцям усі ті фальшовання, які Грушевський пускав у світ не тільки в своїй „штучній“ науковій мові та в німецьких перекладах, але й по „русски“.

„Останню його працю того роду „Иллюстрированную историю Украины-Руси“ розхвалили в російських критичних журналах його помічники (писання Кулаковського на сю тему поза „Кієвлянином“ не мають вільного доступу) й вона мала значний успіх у читаючої публіки. Зовсім без стриму та сорому він виставляв там і заслуги Мазепи і подвиг Капніста, що їздив з кінцем XVIII ст. до пруського короля з проською визволити „Малоросію“, й давав портрети (що за відвага!) всіх виднійших діячів, часто підземних, українського сепаратизму. В 1905 р. він у революційній брошурі прозвав Росію „тюрмою народів“ і той вираз повторяє тепер за ним і редактор Зеліб, виводячи звідси свою ідею. Брошура Грушевського має заголовок: „Единство или распадение России“. На 13 сторінках невеликого формату д. Грушевський розбив і знищив усю велику історію творення російської держави та, називаючи Росію „механічною спорудою, позбавленою всякого внутрішнього зв'язку й підтримуваною тільки зовнішньою силою“, йшов разом з іншими „іногородцями“ на „спільного ворога“ „в переконанню, що можливо скинути спільне ярмо“. Коли він був такий „задержуватий“ у своїх творах, писаних по російськи та надрукованих у Росії, то як муєв греміти (!) своєю штучною галицькою науковою мовою, коли викладав російську історію своїм ученикам у Львові. І наша академія наук все-таки піддержувала того борця й ще недавно обійшла наші газети відомість про те, що члени академії заступали ся за д. Грушевським, як за людиною, що обстоювала в Галичині інтереси російського народу від натиску Поляків. Тепер, коли його ученики (!) наповнили галицький легіон і хвалять ся проливанням крові „русского солдата“, тепер виходять на верх у цілій, страшній наготі плоди того посіву, який поклав у Галичині д. Грушевський“.

Стільки про страшні подвиги Грушевського, якому проф. Кулаковський приписує сили „величчя“. Донедавна ми чули про славного нашого родоначальника, гр. Стадіона, тепер від д. Кулаковського знатимемо вже й про нову роль проф. Грушевського, ідеї якого мають нас „повести не до свободи, а грозять переіменити нас у погній (!) для німецької культури“.

Ми переповіли головні пункти послання проф. Кулаковського: хай „образумять руських людей, именующихся „украинцами“.

З. К.

В обіймах реакції.

Очищення російського правительства від так званих ліберальних елементів продовжуєт ся. Уступили з своїх посад міністер рільництва Кривошеїн і міністер доріг і залізниць Рухлов. Що до останнього, його димісію уславлюють неможливим станом російських залізниць. Обороняючи ся, заявив Рухлов у розмові з журналістами, сильно почерканий цензором, що залізницями не тільки управляло міністерство шляхів, а й чотирьох інших інституцій. Оскільки Рухлов має слухність у своїй заяві й оскільки його заступник Трепов буде ліпшим від нього, досить трудно сказати, але поки-що є фактом, що горожане великої й багатой Росії деколи сидять без хліба, в неопаленій хаті та пють чай без цукру, хоч у державі більше ніж досить засобів поживи й камінного вугля.

В особі Кривошеїна понесло російське правительство, не багате енергічними та спритними людьми, значну втрату. Кривошеїн перебрав на себе в 1911 р. провадження аграрної реформи, початої Столипіним, спричинив ся в значній мірі

до утворення групи більш заможних селян, на яку уряд міг в деякій мірі оперти ся в боротьбі з революцією на селі й провадити свою шовіністичну політику, яка привела нарешті до світової війни. Аграрної реформи не переведено зрештою ще цілком і се була одна з причин, чому Кривошеїн був у своїм часі проти війни. В справдешнім лібералізмі можна було так само мало його обвинувачувати, як і Щербатова з Самаріном, але деякі круги російського громадянства бачили в Кривошеїні наслідника Горемикіна й той скористав з першої нагоди, щоб усунути суперника.

Консервативні російські часописі повідомляють, що Горемикін домагаєт ся димісії й гр. Ігнатієва. Російська просвіта стратить у нім дуже мало, але російське громадянство все-ж-таки побоюєт ся, що дістане когось ще гіршого.

Вісти про уступлення Сазонова не потвердили ся, але можна думати, що години його міністерського істновання почислені. „Новое Время“, таке страшне для російських міністрів, почало вже похід проти нього й пише в статі „Бал-

кан і Сазонов": „Як що нашим дипломатам роблять закиди, вони кивають на міністерство війни . . . Але міністер заграничних справ до того й покликаний на свою високу посаду, щоб числив ся не тільки з перемогами, але й можливістю часових поразок (!)“ Проти міністерства заграничних справ виступили і панслависти, зорганізовані на славянських обідах під проводом відомого генерала Скутаревського.

Говорячи про виступ Болгарії та помилки російської дипломатії на Балкані, один з промовців замітив, що найбільш вороги Росії та славянства знаходять ся в самій Росії, як напр. Мілоков, який має голос і в міністерстві заграничних справ.

З уступленням Сазонова й Ігнатієва можна буде вважати зреформованне російського правительства закінченим. Оскільки можна бачити з російської преси, се правительство може оперти ся головним робом на чорну сотню, а „Р'фч“ навіть пише, що чорна сотня твердо переконана, що наближається ся час, коли можна знов почати погроми. В кінці падолиста має відбутися ся конгрес чорної сотні, на яким „справжні Росіяне“ хочуть обговорити справи, про які навіть їм не можна писати в пресі.

Пригнічений настрої у Росії відчував вже на собі діяльність нового правительства. Денунціювання й переслідування Українців, що лишили ся ще на вільній стопі, збільшують ся з кожним днем. Відбуло ся нове насильство над Фінляндією, скликання союму котрої фактично відродило аж до 1917 р. царським маніфестом з 14 жовтня. В відношенню до Фінляндії царський уряд провадить туж саму політику,

що й до України перед двома сотнями років, а саме провокаційно підбурює нижні класи населення проти вищих. Тепер російське правительство продовжило самовільну аренду шестидесяти тисяч фінляндських селян, хоч сей закон про продовження аренди мав розв'язати ще в 1908 р. фінляндський сойм. Не переведено його тепер тільки тому, що російське правительство розв'язало фінляндський сойм.

Реакційна політика російського правительства зайшла так далеко, що від нього відхрещують ся навіть консервативні елементи російського громадянства. Нові вибори до палати панів зміцнили лівий елемент у ній і проти правительства виступило навіть „Новое Время“ пишучи: „Політика поступового блоку остільки поміркована, а тактика його остільки в згоді з головними завданнями держави, що проти відновлення праць Думи можна виступити лише остільки, оскільки можна виступити тепер проти всякої самодіяльності російського громадянства . . . Ті сурогати народного заступництва, яким має бути участь членів Думи й Ради в окремих нарадах міністрів, не можуть уважати ся навіть тією праць законодавчих палат“.

Реакційна політика російського правительства викликала страшний упадок духа в Росії, який помітний не тільки в пресі, але й у тім справжньо-російським засобі, який предложив міністер війни задля піднесення духа російського громадянства, заявляючи, що „слабі духом дома є найгіршими ворогами“. Вони відбирають одушевлення навіть воякам. Тому зі слабими духом треба поводити ся, як з злочинцями, себто вшати їх.

М. Троцький.

Знаменна резолюція петербурзьких робітників.

Російські соціаль-демократи-марксисти одержали значну перемогу: вибрані представники 200.000 робітників у Петербурзі 90 голосами проти 80 відмовили ся вступити до воєнно-технічного комітету. Умови, серед яких се постановлено, надають сьому великого значіння й за межами Росії. Подробиці про се подає в 254 ч. „Bremer-Bürger Zeitung“ на основі відомостей, добутих конспіративним шляхом від редакції центрального органу російських марксистів „Соціаль-Демократ“ ще до часу їх опублікування в останнім.

Так званий воєнно-технічний комітет при воєнним міністерстві се наслідок словутньої мобілізації промислу (за англійським прикладом). Він складається з представників великого промислу, а його цілю — робити все можливе, щоб дати до розпорядимости царизму на „визвольну війну“ як найбільше зброї й муніції. Разом з тим се, розуміється, дозволяє членам комітету демонструвати свій капіталістичний патріотизм і впливати на роботу воєнного міністерства.

Російські капіталісти не були настільки дурними, щоб не побачити, що при революційнім характері російських робітників їх усі змагання ні до чого, коли їм не вдасть ся притягти робітників до своєї патріотичної праці. Члени комітету сподівали ся, що се їм удасть ся. Робітнича преса задумана, робітники-посли до Думи й тисячі інших свідомих робітників у Сибірі. Уся міщанська преса розповсюджує вісти про патріотизм основателя російської соціальної демократії — Плеханова. А тут ще Німці над Двиною!

Фабриканти добули від правительства дозвіл на те, щоб по фабриках переведено дискусії про участь у воєнно-технічному комітеті, а потім і вибори. Царь згодив ся на се. Дано „свободу“ обговорення сеї справи. Так у столиці царської сваволі повстала демократичні захисти-оази. Без поліції й іншого начальства відбули ся по фабриках великі збори. Протягом декількох тижнів радили ся робітники, що мають робити. виявилось, що є три напрями. Патріотичний уважав обовязком боротьбу проти зверхнього ворога й хотів тимчасово помирити ся з внутрішнім ворогом, царем. Міжнародній, виходячи з міжнароднього становища, вважав неможливим чимось причиняти ся до продовження війни. На закид, що Німці стоять на російській

землі, відповідав він, що як що сьогодні допомогти цареві побідити, то завтра російські війська стоятимуть на німецькій, австрійській і турецькій землі. В імперіалістичній війні — твердили соціальні демократи-марксисты — не можна сьогодні допомогти правительству боронити свого краю, як що не бажане при тім знищити незалежність інших країв. Петербурзькі робітники мусять разом з класово свідомими пролетарями інших країв зближати кінець війни, себто війну народів повернути в народню війну за демократію й соціалізм. Між обома сима напрями стояв середній, котрий вважав сю війну за імперіалістичну, але був за участю в воєнно-технічному комітеті, щоб там боронити інтересів робітничої класи. Сей погляд дуже гостро поборювали радикальні соціальні демократи. Комітет складається з представників воєнної бюрократії та воєнних доставців, засідає відокремлено від світа; отже про заступлення робітничих інтересів в його рамках не може бути й річи. А коли б якісь малі вигоди й можна-б було там осягти, їх тисячекратно переважала-б шкода, котра повстала-б наслідком того, що царське правительство та буржуазія могли-б покликати ся на участь робітників у воєнно-технічному комітеті. Для широких кругів народу ся участь мала-би тільки один змісл: петербурзькі пролетарі, єї закладі вороги царизму, допомагають йому вести війну. Значить, він заступає з робітничого погляду справедливу справу.

У виборах взяло участь 200.000 робітників. Буржуазія вірила вже в перемогу. Марксисты не могли видати ніяких листків, хоч за участю в комітеті виступила ціла буржуазійна преса. Головою виборчих зборів уповноважених був прихильник вступлення до воєнно-технічного комітету. Збори тягли ся одинадцять годин. Промови марксистів зробили велике вражіння. Вони сформуловані в резолюції, котру заборонено публікувати. Ось вона.

„Представники петербурзьких промислових підприємств на основі мандатів петербурзьких робітників заявляють, що вони рішуче вважають неможливим прийняти участь в яких би ні було інституціях, котрі допомагають вести війну, а тому й відмовляють ся від участі в воєнно-технічному комітеті. А коли б сїм комітеті, не дивлячи ся на се, прийняли-б

участь якісь робітники, проти них вестиметься безоглядна боротьба як проти зрадників, котрі переступили волю петербурзького пролетаріату“.

Збори ухвалили сю резолюцію 90 голосами проти 80. Серед сих останніх 80-ти є багато противників війни, котрих спантеличила опортуністична тактика прихильників Організаційного Комітету (провідний колектив опортуністичного крила російської соціальної демократії), котрий стояв на середнім з вище згаданих трьох поглядів. Тож противовісна більшість петербурзького пролетаріату без сумніву дуже велика. Петербурзькі робітники відмовилися допомогти цареві побідити. Але було-б помилкою думати, що вони зробили се тільки з ворожого становища до царя. Їх резолюція носить не тільки російський, але загальнопролетарський характер. Агітація, що привела до прийняття сеї резолюції, була міжнародньою.

Десять років тому, як у Росії розгоріла ся революція. Вона не досягла остаточної перемоги. Штиками, тюрмами, французьким золотом, деякою надією на допомогу пруської

реакції її задушено. Та за три-чотири роки вона почала прокидатися й підводити голову. Тут прийшла війна, що мала бути протиреволуційним засобом. „Навіть російська робітничка класа стала патріотичною“, плели нісенітницю західньо-європейські соціалісти. Петербурзькі робітники дали їм належну відповідь на се. Наново здіймається революційна хвиля в Росії, вже знову вперто підносить свою голову російський пролетаріат. Його перша революція зродила перську та турецьку революцію, занесла рух у Китай, допомогла австрійському пролетаріатові в боротьбі за загальне виборче право, котре поставило на свої ноги й Українців в Австрії, повела до демонстрацій за виборче право в Пруссії. Новий революційний рух починається в Росії. Він відбуватиметься в цілком інших суспільно-класових і національних обставинах і впливатиме на більш чутливі людські маси, для котрих досвід нинішньої війни не міг пропасти даром. Нова російська революція матиме значно більші історичні наслідки, ніж революція 1905—6 років.

У. С.

Галицькі „емігранти“ в Росії.

X.

Ще гірше безголове й нещасте було в волинській губернії. Тут теж були довгі наради й ми знаємо про них із докладного звідомлення в „К. Мысли“ з 10 липня, ч. 199 („Галицькі б'женці на Волині“).

На нараді під проводом волинського губернатора постановлено всю поміч для галицьких утікачів зложити в руки земства та зорганізувати губернські й повітові комітети під управою предводителів дворянства.

Губернська управа рішила вислати Галичан у віддалені, глухі повіти: овруцький, ровенський, новгородволинський, житомирський і північну частину луцького. На галицькій границі ухвалено зробити 9 відділених місць, де хорі лишаються, а звідки здорових висилається по дорозі Луцьк—Рівне—Гоща—Корець—Новгород Волинський. Що 25—30 верстов між тими відділеними пунктами й місцем призначення маєть ся устроїти етапні місця, яких уже відкрито 39. Крім того уладжено концентраційні пункти в Щупковім, ровенського повіту, а потім у новгородволинським і житомирським повітах, зорганізовано 8 рухомих санітарно-епідемічних колон і реєстрацію втікачів. На видатки дістала волинська губер. управа від інтендантури 100.000 р., а губернатор 200.000 р.; на удержання втікачів видається по 15 копійок у день, стільки-ж і на худобу, а по 7 і пів коп. для дітей до 15 літ.

Як сї ухвали переводили ся й що було в дійсности, видно з численних дописей, які облетіли навіть заграничну пресу.

„Русское Слово“ (з 31 липня, ч. 177: „Б'женці на Волині“) оповідав цілі історії про недобросовісність і безрадність російських властей:

„Все, що тільки може рухати ся, переселено з Галичини на Волинь“, доносять зі страхом губернському земству з концентраційного табору в ровенським повіті та просять указати пункт для дальшої висилки. „Що діяти з втікачами, голодні товпи котрих облягають управу що дня?“ — питає в розлуці володим.-волинська повітова земська управа. Одначе ніхто нічого не знає, військова власть тільки наказує „принять м'яръ“ й більше нічого. Адміністрація цілком „растерялась“, нічого не зробила й хіба спихає все на військові власти (это д'бло военных властей!). А тимчасом на Волині зареєстровано 250.000 утікачів, а скільки лишило ся незареєстрованих.

Зокрема різку критику тої роботи подає Гам. в „Кіев. Мысли“ з 8 (21) серпня, ч. 218 („Б'женці на Волині“):

На Волині справу поміч втікачам і виселенням віддала зовсім адміністрація в руки земства. Се, здавало ся-б, повинно бути забезпеченням доброї постановки справи та звести до найменшого негодності примусових переселенців. Тимчасом за останні дні між людністю стали ширити ся поголоски про недостачі, які терплять виселенці з володимир-волинського повіту (куди, як знаємо, спрямовано Галичан із Любачівщини, Яворівщини, Мостищини та Сокальщини). Щоби перевірити підставу тих поголосок, я рішив сам на місці переконатися.

Був тяжкий липневий полудень, коли я підїжджав до маси людей і худоби, що надходила. В віддалі яких 12—15 верстов від тої людської лавіни, що надходила, ніс ся уже в повітрі глухий шум, що з кожним ступнем уперед усе більше й більше змагав ся, приймаючи характер шуму людського припливу. Коли я підїхав до головної частини густої товпи, що надходила, то зза шуму не можна вже було нічого розібрати.

Сонце немилосердно пекло та сліпило, курява прикрила все густим пилком...

Переселенці їхали на возах, по три вози в ряд, займаючи цілу дорогу. На возах розложили ся жінки й діти на різній домашній обстанові. Майже до кожного воза привязана велика деревляна клітка з курми, гусьми, качками й иншою живобою, а з заду до теліг привязані дельта, корови, бики, вівці, свині, собаки й инші домашні звірята. Мичанне, бляєння, хрюкання, лай, гогіт зливається в один загальний шум з плачем дітей, викликуванням жінок, скрипом возів і піаннем когутів, викликаючи явусь пекельну какофонію (незгідність голосів), від якої крутить ся голова.

Все, що тільки можна було вивезти, селяне вивезли з собою на возах. Наскільки тільки очі можуть бачити через густу завісу куряви, що нависла над тою караваною, видно тільки вози, коні та звірята. Вистарчить сказати, що каравана розтягнула ся на 60 верстов з малими перервами на чверть до пів верстви. І все те рухливе море подижене самому собі, своїм власним силам.

Мимо величезних видатків, які затрачує земство під формою поміч для втікачів, де на самий урядничий персонал видається до 60.000 рублів місячно враз з видатком на епідемічний персонал, і цілого виробленого плану, де на папері мають ся й ізоляційно-пропускні пункти й лікарсько-роздільні пункти й етапно харчові пункти, — евакуовані ніде в дорозі не стрічали ніодного з тих пунктів, не вважаючи на се, що вони перейшли віддаленне від Поріцька (волод.-вол. пов.) до Рівного.

Не тільки, що виселенці не стрічали ніде ні казанів, ані гарячої води, але й усі джерела, які стрічали по дорозі, вичерпали до дна галицькі втікачі й німецькі виселенці, котрі вийшли раніше. Каравана мусіла йти без води, як у пустині. По півтора доби не поїли жодної. Яка була жага людей, видно з того, що кидали ся до кожного потічка по дорозі й винували його з худобою до дна.

Після того серед евакуованих з блискавичною скорістю стали ширити ся епідемічні недуги так, що з приходом до Рівного 10 людей померло по дорозі.

Евакуованим товаришам земський санітарно-епідемічний відділ, що складав ся з жінки-лікаря, Ялушевої, фельчериці й одного медика. Жінки після 40—50 верстов дороги лишили ся й уся та армія з декількох тисяч душ зостала ся на опіку одного студента медика, що й довів її до Рівного.

Таким робом евакуовані черепашиним ходом посувають ся вперед, задержуючись по дорозі наслідком більшого числа свиней і домашньої худоби.

Ще що до худоби. Губернське земство оголосило величезними плякатами, що купуватиме худобу в евакуованих. На повідомлення поліції люде зігнали худобу до Володимира Волинського, але там не було комісії. Не застали її також в інших місці, бо комісія через нестачу блякетів не приїхала.

Коли селяне вернули ся з худобою домів, прийшов наказ евакуації й люде мусли гнати втомлену худобу, наслідком чого багато поздохало. За худобу купці давали так мало, що годі було продавати. Здохлих свиней ніхто навіть даром не хотів брати так, що лишали їх по дорозі.

На нічліг евакуовані ставали в лісах. Там складалось також недужих і ковало ся померших.

Світової „слави“ зазнав особливо концентраційний табір Галичан у селі Щупково в ровенським повіті. Про нього маємо цілий ряд дописей, про нього заговорили не тільки часописи, але й Дума та заграниця. Понукою до цілої дискусії й одним з чинників, що приспішив видання закона про втікачів, була стаття князя М. Урусова в „Русск-ім Слові“ з 1 (14) серпня (ч. 177), в котрій читаємо між иншим:

„Коло Рівного, в Щупкові, розложив ся галицький табір, наче циганські шатра. Примістили ся там цілі громади з вїйтами. Всіх їх відгороджено від світа за пошесних недуг, які ширять ся між виселенцями.

Положенне їх дуже нужденне, просто страшне. Пили воду з заражених болотних калабань, живили ся тим, що попало під руки. Спали

в зимі й холоді, на дощі під голим небом, бо не могли дістати дерева, щоб збудувати якісь бараки. За гроші навіть не могли нічого купити тому, що їм заборонено всякі зносини з місцевими людьми. Тоді розвинула ся контрабанда. Крадькома привожене товари та сиродавано їх по безоглядно високих цінах, напр. по 50 коп. фунт цукру, 15 коп. фунт хліба. Шойно на зборах представників Червоного Хреста в Берестю вироблено плян помочі. Викопано криниці, викупано нещасливців, що від місяця не мили ся, переведено лікарські оглядини й відділено хорих.“

Не менше страшний образ малює стаття А. Бринського: Б'їженцы — в „Кіев. Мысли“ (з 9-22 серпня, ч. 219: „Въ Фастовѣ“), де докладно описуєть ся сам табір, серед ліса, широкий 3—4 верстов і довгий 12 верстов.*

Не краще муєло бути й на Поділлю, про яке знаємо, що там сотворено 6 етапних пунктів (їх було 10 у Галичині, 5 на Волині й 3 в Київщині в Гостомелі, Димері та Бобринці).

* Гр. Кашніст доносить, що в Щупкові пробуває ще 20.000 утікачів. Їх харчує Червоний Хрест. Всерос. Союз міст і земств, Земський Союз удержує тільки щіпарню й лабораторію („Кіев. Мысль“ з 11. VIII, ч. 221). До того див. статю проф. Г. Іберсбергера: *Opfer russischer Kriegsführung und Regierungsmethoden* (Neue Fr. Presse, ч. 18333).

Др. Зенон Кузеля.

(Кінець буде.)

Вісті.

Домагання російських Українців.

Остання 8—9 книжка журналу „Украинская Жизнь“ принесла меморіал, який передали російському правительству представники Українців про завдання внутрішньої політики супроти українського населення. Вказуючи на конечність перегляду відношення до української справи, яке вкорінило ся в урядових кругах, і спинення політики, що вносить у житте Росії тільки ворожнечу та роздор, автори меморіалу вважають першим ступнем, аби завести нормальні порядки на Україні:

1. Скасування всіх виданих перед вїйною та по її вибуху окремих обмежень української преси й письменства та скасування обмежень громадянських організацій, що мали національний український характер;

2. Заведенне української мови в шкільництві;

3. Поворот до громадянської праці українських діячів, відорваних від рідного краю, значить, повернення з тюрм і заслання української інтелігенції, яку масово поарештовано або інтерновано.

В сій самій книжці й надрукований меморіал, переданий дд. С. Русовою та Хв. Матушевським міністрови про-світи Ігнатієву в справі українського шкільництва.

Українська часопись у Харкові.

Недавно появилася в Харкові українська часопись з українськими тенденціями „Слово“. Але власти закрили її.

Українські домагання на господарських зборах в Одесі.

На господарських зборах в Одесі, які відбули ся 2 падолиста с. р., взяло участь 150 делегатів. Значна їх частина приїхала з Києва. Учасниками зборів були представники торгівлі, промислу, земств і господарських організацій російської України. Після докладів Балабана, Соколовського, Рабиновича — забрав слово український суспільний діяч Климович, котрий брав участь у нарадах як представник кредитових кооперацій, і заявив, що важнішою умовою доброї організації господарства являєть ся розвиток продукційних сил. А для сього потрібна в першій мірі школа. Південь за-

селений Українцями. Українська школа ледви животіє. Нації треба признати право на її мову, а замість того розвитку сеї мови ставлять непереможні перешкоди. При сих словах зайшов на зборах випадок: урядник міністерства внутрішніх справ полковник Рева, присутний тут як представник уряду, звернувшись до голови зборів Коновалова з словами: „Прошу заборонити збучувати від програми“. Коновалов відповів: Дозвольте мені знати, що належить до теми, та звернувшись до українського промовця, сказав: „Прошу вас говорити далі, але оминати гострі моменти, щоб запобігти небажанам тертям“. Климович промовляв далі про конечність піднести здатність населення до праці й дати йому школу в рідній мові.

Денунціяція на директора гімназії — Українця.

„Рѣчь“ з 2 падолиста повідомляє, що на директора одної з гімназій одеського округу зроблено денунціяцію, буцім-то він дозволив ученикам сьомої класи владити в лісі віче — та що сам директор є „мазешинцем“, бо його приятелі Українці.

Негостинне місто.

„Кієвлянин“ жалуєть ся на Саратов і Саратовців за їх негостинне відношення до студентів кієвського університету: „Не було ніякої організації, що подавала-б поміч тим, котрих евакуовано, бодай у справі квартир не було ніякого бюра. Не було теж жадних переходових приміщень, не то по зниженій ціні, але навіть по звичайній, і всі, що приїздили з Києва, попадали просто на вулиці незвичайного міста, не маючи де притулитись. А все-ж можна було рахувати на те, що професорам і студентам одного з більших російських університетів, загалом студентам усіх вищих шкіл із Києва покажуть ся бодай якусь тїнь уважливости“. Противно, місцеві господарі старали ся використати нагоду та домагали ся за мешкання неможливих ціл. Кімнати, що перше йшли за 20—25 рублів на місяць, підкочили тепер у двое. Були випадки, що за ту саму кімнату жадали рано 35 р., а в вечері вже 50 рублів. За 3 кімнати брали в однім місці 100 р., а на другий день уже 150 рублів.

Здивованне Москаля красою українського убору.

Кореспондент „Нового Времени“ Viator (подорожній) так оповідає про свої вражіння на Волині (ч. 14216 з 20-го жовтня с. р.): „Ми пройшли верств 30. Був святочний день і селяне, навіть утікачі, повбирались у національні костюми. Інтересна та волинська губернія: що ні село, то нова ноша. Зокрема оригінальний жіночий стрій — українська плахта, білі полотняні штани, що одівають ногу аж до коліна, й хустка з прикрасою на голову на подобу татарської шапочки. Яка різниця в порівнянні з людністю сіл центральної Росії, де фабрична несмачна мода виперла національну ношу“...

Голос Українця.

Під таким заголовком оголосив член Думи, красноярський єпископ Никон у „Биржевыхъ Вѣдомостяхъ“ (з 9 вер. с. р., ч. 15045) „один з тих листів, які він дістає часто від Українців, що здавен-давня визначають ся лицарською благородністю та вдячністю“.

„Даруйте за влізливість, з якою до Вас звертаю ся. Мене душать сльози щастя, що найшла ся людина, котра подала свій правдивий голос і за нас — „малих рабів німих“. Ваша статя „Орли та круки“ в 201 ч. „Биржевыхъ Вѣдомостей“ внесла таку радість у наші душі, що Ви, може бути, й не зумієте цього зрозуміти. Ми, читаючи й перечитуючи Вашу статю, плакали з цілого наболілого серця, а ми всі п'ять уже не молоді люде; наймолодшому з нас 32 роки. Все, що доходило до нас із Галичини через часописі та сторонніх людей, і все, що робить ся в нашій дорогій вітчизні, так розриває наше змучене серце, так пригнітає душу, що не тільки хочеть ся крикнути, — як то Ви писали, — але хочеть ся кричати без міри за нічим незаслужені обиди.

Невжеж за все те, за цілу любов до рідного краю й до держави треба Українців угнітати?... Я писав уже одному письменникови про сі сумні факти нашого сучасного життя. Й Вам подам один з них.

У мого приятеля на годиннику був дармовіс із Шевченком і йому начальство просто й заявило: „Ви нам дуже потрібні й тому попереджаю вас, здійміть, будь ласка, той брельок, а то вас вкінці кінців який загорілець обжалує в порушення державних основ і ви опинитесь у туруханським краю, а ми лишимо ся без тямущої й вірної людини“. То говорило ся не на жарт, а цілком поважно.

Се один з нечисленної маси тих невеликих, але болючих фактів, які виконують ся всюди та всіма після слів байки: „Я його хвицну, нехай почує осялячі копита“; тільки ті копита дуже боляче знати.

Струве й йому подібні все ще шукають фізіономії нашої нації, а на душу, на душу поглянути — не хочуть. „Здійми дармовіс з ланцюжка!“ — й дармовісика немає, але на душі ще одна нова досада, а кожда така обида, кождісінька падає на зболілу душу все тяжше й тяжше та як вода кане й кане на камінь і жолобить його.

Прощу з щирого серця дарувати мені за влізливість і за те, що я Вам так нескладно написав і забрав стільки часу. Написав, як умів, мовчати не мав сили, а пожалувати ся немає кому.

Від себе та від моїх товаришів, що читали Вашу статю, шлю Вам низький поклін і щире подяку. Дай Вам, Боже, щастя та здоровля за Ваші теплі слова, які Ви дали забутим, замерзачим душам. Щиро Вам відданий N. N.“

До сього листу додає єп. Никон:

Оголошую сей лист не ради свого самолюбства, а задля тих, що ще не втвердили ся в тій неправдивій гадці, що Українцям — не потрібна, а навіть шкідлива, ані їхня самотна, рідна культура, ані мова, школа й література, та що вони те саме, що Москалі. Се погубна та страшна помилка... Хто має совість, хай розважить!

Колійників, увільнених з звязку Стрільців,

належить так само трактувати, як усіх інших залізничників, що були в війську, — а то на основі розпорядку міністерства краввої оборони ч. II. 6483. Отже хто з залізничників вступив до Українських Січових Стрільців, а потім увільнено його з стрілецького звязку, або він дістав відпустку для сповнювання служби при залізниці („рекламований“), — той має ті самі права, якби він був вступив до війська.
Босва Управа.

Виходить що-дня рано. **Діло.** Видає: Вид.Спіл. „Діло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок ч. 10. —

Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границю.	у Львові
місячно	2-40 К		2 К
чвертьрічно	7.—		6 „
піврічно	14.—	20 К	12 „
цілорічно	28.—	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Українське Слово.

Політична, економічно-суспільна
й літературна газета.

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адміністрації: Львів, Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 18.—	На рік	К 24.—
На півроку	„ 9.—	На півроку	„ 12.—
На чверть року	„ 5.—	На чверть року	„ 6.—
На місяць	„ 2.—	На місяць	„ 2.50

Ціна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

До наших читачів і прихильників.

Просимо всі грошеві посилки, — як передплату на часописи Союзу, плату за книжки, жертви на цілі Союзу, на Січових Стрільців і т. д. — посилати виключно на адресу адміністрації, а не Президії чи поодиноким її Членів.

Президія „Союзу визволення України“.

Зміст: М. Дзв-н. Гроза від Сходу. — З зайнятих українських земель: Із Люблинщини; Через Ковель до Холму; Як Росія знищала Українську землю: І. Холмщина, II. Волинь. — Як Україна польщила ся. — З устної словесности зайнятих українських земель. I—II. — Р. Купчинський. Похорон двох У. С. Стрільців. — Ол. Г.—а. Збіглиць з російської неволі (кінць). — П. Карманський. Кривавим шляхом. IX. Ординий лет. — З. К. Проф. Юл. Кулаковський і його послання до Українців. — М. Троцький. В обіймах редакції — Знаменна Резолюція петербурзьких робітників. — Др. З. Кузеля. Галицькі „емігранти“ в Росії. X. — Вісти: Домагання рос. Українців. Укр. часопис у Харкові. Укр. домагання на господарських зборах в Одесі. Демуніція на дир. їмн. Українця. Негостинне місто. Здивованне Москаля красою укр. убору. Голос Українця. Колійники У. С. С.

Відповідає за редакцію: Омелян Бачинський.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.